

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GRAFİK TASARIMI ANA SANAT DALI

İ.Ö. 1000'Lİ TARİHLERE KADAR ANADOLU'DA
SERAMİK KAPLARIN YÜZEY TASARIMLARI

Yüksek Lisans Tezi

Selma Yılmaz
125210120

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Selahattin Ganiz

İstanbul, 2015

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GRAFİK TASARIMI ANA SANAT DALI

**İ.Ö. 1000'Lİ TARİHLERE KADAR ANADOLU'DA
SERAMİK KAPLARIN YÜZEY TASARIMLARI**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan: **Selma YILMAZ**

İstanbul, 2015

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “ İ.Ö. 1000’ li Tarihler e Kadar Anadolu’ da Seramik Kapların Yüzey Tasarımları ” başlıklı buçalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığımeserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerdebunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

06-03-2015

Selma YILMAZ

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
KISALTMALAR LİSTESİ	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VII
1. BÖLÜM	
GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Amacı	1
1.2. Çalışmanın Kapsamı	1
1.3. Çalışmanın Yöntemi	1
2. BÖLÜM	
İNŞANLIK TARİHİ VE ANADOLU COĞRAFYASI	2
2.1. İnsanlık Tarihi.....	2
2.2. Anadolu Coğrafyası.....	3
2.3. Höyüklerin (Tepe Kentler) Tanımı	5
3. BÖLÜM	
SERAMİK NEDİR?	7
3.1.Seramiğin Tanımı	7
3.2. Seramik Türleri.....	8
3.3. Seramik Yapım Teknikleri	9
3.4. Seramik Dekor Teknikleri	11
3.5. Seramik Pişirim Yöntemleri	11
4. BÖLÜM	
TARİHSEL SÜREÇTE SERAMİK KAP YÜZEY TASARIMLARI.....	14
4.1. Neolitik Çağ Tanımı ve İnsanlarının Yaşam Biçimleri	14
4.1.1. Neolitik Çağda Seramik Kaplar ve Yüzey Tasarımları	17
4.2.Kalkolitik Çağ Tanımı ve İnsanlarının Yaşam Biçimleri	28
4.2.1.Kalkolitik Çağda Seramik Kaplar ve Yüzey Tasarımları	29
4.2.2. Güney Anadolu Kalkolitik Çağı Seramiği.....	30
4.2.3.Batı Anadolu Kalkolitik Çağı Seramiği.....	33
4.2.4.Orta Anadolu Kalkolitik Çağı Seramiği	42
4.2.5.Doğu Anadolu Kalkolitik Çağı Seramiği.....	43
4.3.Tunç (Bronz) Çağı Tanımı ve İnsanlarının Yaşam Biçimleri.....	44

4.3.1. Tunç Çağında Seramik Kaplar ve Yüzey Tasarımları	46
4.3.2. Güney Anadolu Tunç Çağı Seramiği	47
4.3.3. Batı Anadolu Tunç Çağı Seramiği	49
4.3.4. Orta Anadolu Tunç Çağı Seramiği	53
4.3.5. Doğu Anadolu Tunç Çağı Seramiği	76
5. BÖLÜM	
SONUÇ	79
KAYNAKÇA	81
ÖZGEÇMİŞ	84

ÖZET

İ.Ö. 1000'Lİ TARİHLERE KADAR ANADOLU'DA SERAMİK KAPLARIN YÜZEY TASARIMLARI

Selma YILMAZ

Yüksek Lisans Tezi, Grafik Tasarım Ana Sanat Dalı

Danışman: Prof. Dr. Selahattin Ganiz

Şubat, 2015-84sayfa

İ.Ö. 8000-5500 arasına tarihlenenneolitik çağ, önemli bir dönüm noktasıdır. Taşın delinmesi, cilalanması, toprağın pişirilerek kaplar yapılması bu çağın olaylarıdır. Seramik sanatı yeni taş çağında doğmuştur denebilir. Anadolu'daki neolitik yerleşimlerde seramik tarihinin en erken ve önemli örneklerinin olduğunu söylenebilir. İlk zamanlar saklama, taşıma ve pişirme gibi ihtiyaçlardan dolayı üretilen seramik kaplar, gayet sade ve kaba bir çamurdan elle yapılıyor ve çok acemi bir teknikle pişiriliyordu. Daha sonraları artistik bir biçim ihtiyacı doğmuştur. Bunun sonucunda kapların süslenmesi ya çizgi ya da noktalamayla yapılmıştır.

İ.Ö.5500-3000arasına tarihlenen, İlk bakır aletlerin ortaya çıktığı dönem kalkolitik dönemdir. Kalkolitik dönem seramikleri perdahlı ve bezemelidir. Geç kalkolitik dönemde ise ince et kalınlığında, krem rengi astarlı, kafesgörünümlü süslemeli seramikler bulunmuştur. Boyunlu, kırmızı, kahverenginin tonlarınınbulunduğu, kafes örgü dolgulu bezemeler dönemin karakteristik özelliklerindedir.

İ.Ö. 3000-1200 arasına tarihlenen tunç (bronz) çağı, kalay ve bakırın karışımından olan tunç madeninin alet ve kap yapımında kullanıldığı dönemdir. Dört tekerlekli araba ve çömlekçi çarkı bu dönemin buluşudur. Seramikler bu dönemde makine ile üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler:Anadolu, Neolitik, Kalkolitik, Tunç, Seramik, Yüzey bezemesi.

ABSTRACT
SURFACE DESIGN OF CERAMIC POTS IN ANATOLIA
UNTIL 1000 BC.
Selma YILMAZ

Master Thesis, Graphic Design Art Department

Advisor: Prof. Dr. Selahattin Ganiz

Şubat, 2015-84page

Neolithic era dated between 8000-5500 BC is an important milestone. Perforation and polishing of stone, making pots by baking of clay are considerable events of that era. It can be said that ceramic art was born in the new Stone Age and there has been the earliest and considerable samples of ceramic history in Neolithic settlement Anatolian. At first, ceramic pots which are produced due to the needs of storage, transport and cooking were being made by hand from a rough mud and were being baked with a primordial technique. Then there was a need for an artistic form and as a result of it, decoration of the pots was done with lines or dots.

The period dated between 5500-3000 BC is Chalcolithic period where the first copper tools were emerged. Chalcolithic period pottery is polished and ornamented. At the late Chalcolithic period, thin-wall, cream-colored lining, mesh-looking ornamental ceramics were found. Lattice filled embellishments where the brown tones are dominant with neck are the main characteristics of the period.

The Bronze Age, dated between 3000-1200 BC is a period where the bronze is used in making tools and pots. Four-wheeler and potter's wheel are the most important inventions of this period. Ceramics are manufactured with machinery during this period.

Keywords: Anatolia, Neolithic, Chalcolithic, Bronze, Ceramic, Surface decoration.

ÖNSÖZ

“İ.Ö. 1000’ li Tarihlere Kadar Anadolu’ da Seramik Kapların Yüzey Tasarımları” konulu tez çalışmamda Anadolu’da üretilen seramik kapların yüzey tasarımları araştırılmıştır. Bu çalışmada, bana desteğini hiç esirgemeyen sevgili eşim Abdullah YILMAZ’a ve yoğun akademik çalışmaları arasında zamanını ayırarak bana yol gösterenve yardımcı olan hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Selahattin GANİZ’e ilgi ve desteğinden ötürüteşekkürlerimi sunarım.

İSTANBUL, 2015

Selma YILMAZ

KISALTMALAR LİSTESİ

ENÇ	:Erken Neolitik Çağ
EKÇ	: Erken Kalkolitik Çağ
OKÇ	: Orta Kalkolitik Çağ
GKÇ	: Geç Kalkolitik Çağ
İTÇ	: İlk Tunç Çağı
OTÇ	: Orta Tunç Çağı
GTC	: Geç Tunç Çağı

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1: Antik Dönem Anadolu Coğrafyası.	6
Şekil 3.1: Elle bant usulü biçimlendirme yapılan çömlekçi çarkı.	10
Şekil 3.2: Altta kilden yapılmış altı sivri bir altlık ve üzerine kilden yapılmış bir tabak tan oluşan çömlekçi çarkı.	10
Şekil 3.3: Açık havada pişirim.	12
Şekil 3.4: İçinde tezek yakılan tandırda pişirim.	12
Şekil 3.5: Kemersiz yapılmış, her tarafı bütünüyle kapalı fırınımsı yerde pişirim.	13
Şekil 3.6: Kemerlerin üstüne oturtulmuş üstü açık ya da bacalı, alttan ateşlenen bir fırında pişirim.	13
Şekil 4.1: Halaf kültürüne ait seramik kap örneği.	18
Şekil 4.2: Halaf kültürüne ait seramik kap örneği.	19
Şekil 4.3: Halaf kültürüne ait seramik kap örneği.	19
Şekil 4.4: Halaf kültürüne ait seramik kap örneği.	20
Şekil 4.5: Hassuna kültürüne ait seramik kap örneği.	20
Şekil 4.6: Samarra Kültürüne ait kap örneği.	21
Şekil 4.7: Samarra Kültürüne ait kap örneği.	21
Şekil 4.8: Günlük yaşamda kullanılmış bezemesiz kaplar. (Yumuktepe).....	23
Şekil 4.9: Baskı bezemeli çanak parçası (Yumuktepe).	23
Şekil 4.10: Gömü hediyesi kaplar. (Yumuktepe).....	24
Şekil 4.11: Çocuk mezarından, üzeri yıldırım motifleriyle süslü, gömü hediyesi bir vazo. (Yumuktepe).....	25
Şekil 4.12: Geç Neolitik dönemden boya bezeli bir çömlek. (Yumuktepe)	26
Şekil 4.13: Çatalhöyük İ.Ö. 6600-6300 Üç ayaklı kap.	26
Şekil 4.14: Çatalhöyük İ.Ö. 6300 Dört ayaklı kap, ayaklı pişirme kabı.	27
Şekil 4.15: Anadolu ve Yakınoğu Kalkolitik Çağ Kültür Bölgeleri.	30
Şekil 4.16: Çift kulplu, boya bezemeli günlük yaşama ait kap. Yumuktepe. ..	31
Şekil 4.17: Obeyd seramiğinden örnek.	33
Şekil 4.18: Obeyd seramiğinden örnek.	33
Şekil 4.19: Pişmiş Toprak, h: 17 cm, Hacılar, İ.Ö. 6. Binin ilk yarısı.	36
Şekil 4.20: Pişmiş Toprak, h:8,8 cm, Hacılar, İ.Ö. 6. Binin ikinci yarısı.	36
Şekil 4.21: Hacılar, Erken Kalkolitik, M.Ö. 6 binin ilk yarısı.	37

Şekil 4.22: Pişmiş Toprak, h:15,7 cm, Hacılar, İ.Ö. 6. Binin ikinci yarısı.	38
Şekil 4.23: Pişmiş toprak, İlk Kalkolitik Çağ.	38
Şekil 4.24: Hacılar. Pişmiş toprak İ.Ö.6 bin yılın ikinci yarısı.	40
Şekil 4.25: Hacılar, Erken Kalkolitik, M.Ö. 6 binin ilk yarısı.	41
Şekil 4.26: Boynuzlu Çanak Erken Tunç Çağı I, Liman Tepe.....	49
Şekil 4.27: Bakla Tepe Erken Tunç Çağı I mezarlığından bir grup siyah astarlı testi.....	50
Şekil 4.28: “Kiklad tavası” parçası, Erken Tunç Çağı I, Liman Tepe.	50
Şekil 4.29: “Kiklad tavası” parçası, Erken Tunç Çağı I-II, Karahisar.	51
Şekil 4.30: Baskı ve kazıma bezemeli “Kiklad tavası”, Erken Kiklad II (İ.Ö.2700-2300), Syros, olasılıkla Chalandriani mezarlığı.....	51
Şekil 4.31: Hüseyinde Vazosu İ.Ö. 1600	55
Şekil 4.32: Vazonun ağız kenarındaki düzenleme.	56
Şekil 4.33: Ağız kenarındaki tekne ve boğa biçimli akıtacağı.	57
Şekil 4.34: 1. Frizdeki siyah renkli boğa.....	58
Şekil 4.35: 1. Frizdeki kırmızı renkli boğa.	58
Şekil 4.36: 2. Frizin ilk sahnesi.	59
Şekil 4.37: 2. Frizin ikinci sahnesi.	60
Şekil 4.38: 2. Frizin üçüncü sahnesi.....	61
Şekil 4.39: 2. Frizin son sahnesi.....	62
Şekil 4.40: 3. Frizdeki rahip/tanrı ve kült eşyası taşıyanlar.	63
Şekil 4.41: 3. Frizde kılıç taşıyanlar ve mabet.	64
Şekil 4.42: 3. Frizdeki yatak sahnesi.....	64
Şekil 4.43: 4. Frizdeki kült eşyası taşıyanlar ve kağrı.	65
Şekil 4.44: 4. Frizdeki arabayı çeken şahıs ve müzisyen.	66
Şekil 4.45: 4. Frizdeki müzisyenler ve kadın dansçı.....	66
Şekil 4.46: Eski Hitit Çağı’na Tarihlenen Kabartmalı Vazolardan Örnekler. .	67
Şekil 4.47: Bitik Vazosu.	68
Şekil 4.48: Bitik Vazo detay 1	69
Şekil 4.49: Bitik vazo detay 2	71
Şekil 4.50: İnandık Vazosu	73
Şekil 4.51: İnandık vazosu detay.	74
Şekil 4.52: İnandık vazosu kabartmaları.	75

1.BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.Çalışmanın Amacı

Geçmişten günümüze kadar ulaşılmış olan seramik (pişmiş toprak) kap-kacaklar zamanının hayat şartlarına göre farklı tasarımlarda üretilmişlerdir. Antik dönem pişmiş toprak kaplarından doğa şartlarına dayanıklı olan bir kısmı günümüze kadar ulaşılmış ve dünyanın çeşitli müzelerinde sergilenmektedir. Araştırma doğrultusunda Anadolu’ da İ.Ö.1000’li tarihlere kadar, antik dönem uygarlıklarının ürettikleri seramik kapların yüzey tasarımlarının ve görsellerinin tarihi gelişim sürecindeki farklılıklarını ya da benzerliklerini sanatsal ve tasarım açısından da araştırmak amaçlanmıştır.

Söz konusu tez çalışmamda seramik kapların yüzey tasarımlarının yanı sıra, seramiğin keşfi, gelişimi, yapım tekniklerinden de bahsedilmiştir. Seramiğin tarihsel belge oluşturması yönüyle önemini vurgulamak açısından bu konu üzerinde durulmuştur.

1.2.Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışma kapsamına, Anadolu’da seramik yapımının ilk olarak ortaya çıktığı dönem olan ve İ.Ö. 8000’lere tarihlenen neolitik çağdan, İ.Ö.1000’li tarihlere kadar Anadolu’ da üretilmiş olan seramik yemek-içki kapları, tören kapları, vazolar, sürahiler, pişirme kapları, saklama kaplarının yüzey bezemeleri, girmektedir.

1.3.Çalışmanın Yöntemi

Bu kaplar üzerindeki tasarımlar, çizgi, renk, motif, doku, kabartma, özellikleriesas alınarak, üretim teknikleri, kültürlerin inanç ve mitolojilerinin yüzeylere yansımaları, farklı kültürlerin seramik kaplarındaki yüzey bezemeleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ele alınmıştır.

Bu çalışma, konusu itibariyle geniş bir tarihi ve alanı kapsadığından ve Anadolu Kalkolitik ve Tunç Çağı kültürleri Doğu, Batı, Orta ve Güney

Anadolu bölgelerine göre farklılıklar gösterdiğinden dolayı, dört bölgedeki yerleşim yerleri göz önüne alınarak araştırma yapılmıştır. Araştırma süresince elde edilen verilerden anlaşıldığı üzere, bazı yerleşim yerleri (höyükler), ihtiva ettikleri seramiklerin tarihsel belge değeri sebebiyle öne çıkmaktadır. Bundan dolayı, bu çalışmada bütün höyükler değil, örnek oluşturacak belli höyükler üzerine odaklanılmıştır. Çalışma, genel olarak bütün Anadolu'yu kapsamaktadır.

Araştırma sürecinde çeşitli kitap, dergi, müze kataloğu ve broşürleri incelenmiş, internet kaynaklarına başvurulmuştur. Konunun karşılaştırılmalı örnekler ile analizi yapılmış ve sonuca varılmıştır.

2.BÖLÜM

İNSANLIK TARİHİ VE ANADOLU COĞRAFYASI

2.1. İnsanlık Tarihi

“Ünlü jeolog Prof. Dr. A. M. Celal Şengör’ e göre; Dünyamız, 4,5 milyar yıldan daha yaşlıdır. Bilinen en eski hayat izi Grönland’ ın güneyinde bulunmuş 3,8 milyar yıllık bakteri fosilleridir(Akurgal,2005: 1).” “İnsan belirgin anlamıyla yaratıcı ve üretici olma durumuna ancak İ.Ö.10.000 sıralarında, göçebelikten yerleşik düzene geçtikten ve onun ardından da İ.Ö.3000 dolaylarında yazıyı icat edip kullanmayı başardıktan sonra ulaşmıştır. Yerleşik olmak, yani bir köyde ya da kentte güven içinde sürekli oturmak, insanoğluna gıda ve her çeşit mal biriktirme olanağı sağlamıştır. Biriken eşya ise mal alış verişine, başka bir deyimle ticarete, ticaret de kayıt tutma zorunluluğu gerektirdiği için yazının icadına yol açmıştır(Akurgal,2005:2).”

“İşadama ürettiği malı satmak için komşu kentlerdeki ya da civar ülkelerdeki tüccara hangi malları satmak istediğini ve karşılığında ne gibi ürünler almayı düşündüğünü anlatmak için resimli yazıyı, yani kutsal yazı adını taşıyan “*hiyeroglifi*” ve çok sonrada alfabeyi yoktan var etti. Alfabe ise insanoğluna bilgisini ve düşüncelerini saptama olanağı sağladı. Bu bağlamda bilgi ve ardından bilim ile kültür birikimi elde edildi. Böylece insanoğlu, alfabenin kullanılmaya başlamasından sonra üç bin yıl gibi kısa bir süre içinde

aya ayak basma ve 500 milyon kilometre uzaklıktaki Mars Gezegen'ine araştırma araçları indirme başarısını gösterdi(Akurgal,2005:2).”

“Tarihçiler, yazının icadıyla başlayan devirlere tarihsel çağlar,yazının bilinmediği devirlere tarih öncesi çağlar adını vermektedirler.İlk yazı Mezopotamya’da ve Mısır’da yaklaşık olarak aynı sıralarda, İ.Ö.3.bininbaşlarındakullanılmayabaşlanmışır. Böylece tarih öncesi devirler büyük uygarlık merkezinde İ.Ö.3000 tarihinden eski olan çağlardır (Akurgal,2005:2).”

Anadolu’ da önemli dönemler; Taş Dönemi, Bakır Dönemi, Tunç Dönemi ve Demir Dönemi olarak 4 bölümde incelenir.

1- Anadolu’da Taş Çağı (İ.Ö. 600.000-5.500):

Üç bölüme ayrılır. Bunlar Eski Taş Çağı (İ.Ö. 600.000-10.000), Orta Taş Çağı (10.000-8000), Yeni Taş Çağı (8.000-5.500).

2-Bakır (Maden Taş Çağı) (Kalkolitik) Çağ (İ.Ö.5500-3000)

3- Tunç Çağı (İ.Ö.3000-1200)

4- Demir Çağı (İ.Ö.1200-750)

2.2. Anadolu Coğrafyası

“Anadolu, haritaya ilk bakışta da görüleceği üzere, Asya ile Avrupa kıtaları arasında uzanmış bir köprü gibidir. Bu köprünün güney-doğusunda eski çağların bütün dünyasını teşkil eden Eski Doğu, batısında ise Akdeniz medeniyetlerine olgunluk çağını yaşatan Yunan ve Roma medeniyetlerinin teşkil ettiği Eski Batı dünyaları vardır. Bu durum Anadolu medeniyetinin oluşunda ona özel bir tesir yapmaktadır (Kınal, 1998:1).”

“Anadolu’nun coğrafi mevkii, kuzey yarımküresinde Ekvator ile kuzey kutbu arasında bulunduğundan, bu bölgeyi çeviren su tropikal iklim kuşağı burada muhtelif toprak mahsullerinin yetişmesine ve dolayısıyla insanların yaşamasına son derece müsaittir. Bu sebeple Anadolu tarihin en eski devirlerinden beri iskân edilmiştir. Gerçekten Eski taş devrinden beri Anadolu toprakları üzerinde yaşayanlar, Eski Dünyaya isim veren Mezopotamya, Mısır ve Ege medeniyetleri ile münasebetler kurmaya elverişli durumda idiler. O devirlerde deniz yollarından henüz faydalanılmadığı için, bu eski

medeniyetler arasındaki münasebetler Anadolu köprüsü üzerinden geçen kara yolları ile yapılmakta idi. Bu durum, onu eski Akdeniz medeniyetleri camiasına sokuyordu. Çünkü bütün güney sahilleri boyunca Akdeniz'e mahreçlendiğigibi, batıdan da Ege denizine açılıyordu. Kuzeyden ise Karadeniz'le kuşatılan Anadolu yarımadasının yeryüzü şekilleri de muhtelif bölgelerinde yerleşmelere müsaittir (Kınal, 1998: 1).”

“İşte Anadolu coğrafi mevkii ana hatlarıyla bunlardan ibarettir. Bu mevkii ve şartların burada yaşayan kavimlerin tarihi ve medeniyetlerin oluşu üzerinde ne gibi tesiri olabilir? Bir defa Anadolu'ya yerleşen siyasi camiaların ekonomik hayatı ziraata dayanmak zorunda idi, zira bu devirlerde denizlerden henüz yeteri kadar ticari maksatlarda faydalanılamıyordu. Fakat Anadolu'daki ziraat ekonomisi Mısır ve Mezopotamya ile mukayese edilemeyecek kadar geri idi, çünkü Anadolu nehirlerinden hiç biri Nil gibi taşıttıktan sonra bereketli bir çamur tabakası bırakmıyordu. Mezopotamya'da olduğu gibi düz bir araziye kanallar açmak suretiyle sulamak ta arızalı Anadolu toprakları için mevzu bahis bile olamazdı. Böylece Anadolu çiftçisi yağmuru beklemek zorunda idi. Havalar müsait gittiği müddetçe mahsul iyi alınıyor, kurak ve selli yağışlarda ise kıtlık oluyordu. Bundan dolayıdır ki Hitit kralları mütemadiyen sefer etmek ve bilhassa mümbit (verimli) hilal* bölgesinden ganimet almakla geçiniyorlardı (Kınal, 1998:7).”

“Anadolu'nun ziraata elverişli olmayan dağlık bölgelerinde ise ekonominin esasını, bugün olduğu gibi hayvancılık teşkil edecekti. Nitekim Van bölgesinde M.Ö. IX-VI. Yüzyıllar arasında büyük bir devlet kuran Urartu'lar da hayvancılıkla geçiniyorlardı (Kınal, 1998:7).”

“Anadolu'nun kıtalar arasında bulunuşu, kavim göçlerine sahne olmasına veya bu nevi kavim hareketlerine geçit vermesine yol açacaktı. Nitekim bütün tarihi boyunca Anadolu birçok kavim göçlerine maruz kalmıştır. Bu göçler bazen Kafkaslar üzerinden Demirkapı geçidi yoluyla, bazen Boğazlar yoluyla, bazen Amanoslar ve Gülek Boğazları vasıtasıyla oluyordu. Zira ilkçağda bütün bu boğazları elinde tutabilecek kudret ve büyüklükte bir

*Verimli Hilal Bölgesi: Güneydoğu Toros Dağları yayı.

devlet kurulamamıştı. Fakat Orta Anadolu'da kurulan bir devlet için siyasi vahdeti temin etmek biraz daha kolaylaşıyordu. Mesela Hitit devleti Kızılırmak havzasına hâkim olduktan sonra dört bir istikamette gelişme göstermiş ise debu devletin dış siyasetinde ekonomik şartlar zoru ile güney cephesi daima ağır basmıştır (Kınal, 1998: 8).”

“Bu kavmin ele geçen vesikalarında Anadolu coğrafyası hakkında ne gibi bilgiler vardır? Bilindiği üzere Hititlerin Hattuşaş (Boğazköy) ta keşfedilen devlet arşivleri sayesinde Anadolu'nun M.Ö. II. Binyıl tarihi çok iyi aydınlanmıştır, fakat daha birçok meçhul noktalar vardır. Hititler zamanındaki Anadolu coğrafyası da bu karanlık noktalardan biridir. Gerçi Hitit vesikalarında yüzlerce memleket, şehir, dağ ve nehir adları vardır, fakat bunların tayini pek zordur ve böyle kati bir tespit yapılmadığı sürece, bu vesikalardan coğrafya bakımından faydalanılamamaktadır. Mesela batıya ve güneye sefer eden Hitit krallarının müteaddit defalar Kızılırmak'ı geçtiklerine şüphe yoktur. Buna rağmen vesikalarda çok sık zikredilen Marasantia nehrinin Kızılırmak mı yoksa Fırat mı olduğu hala münakaşalıdır. Yalnız muhakkak olan bir şey varsa, Hititler bazı memleketleri kavim adlarına göre isimlendiriyorlardı. Mesela Hurri-Mitanni memleketi veya Asur memleketi diyorlardı. Bu vesikalarda bölge olarak isimlendirilen yerlerden yalnız iki yer kati olarak tespit edilebilmiştir: Hititler Kilikya'ya* Kizzuwatna, Antalya havalisine de Arzava memleketleri diyorlardı (Kınal, 1998: 8).”

2.3. Höyüklerin (Tepe Kentler) Tanımı

“Mezopotamya'da ve İran'da olduğu gibi Anadolu'da da evler, tarih öncesi çağlar boyunca kerpiçten yapıldığı için kültür katlarının zamanla üst üste yığılması ile topraktan büyük tepeler oluşuyordu. Mezopotamya'da bunlara “Tell”, İran'da Türkçe bir sözle “tepe” denmektedir. Anadolu'daki bu tür yerleşmelere Türk halkı “höyük” adını vermiştir. Üst üste oturan uygarlık katlarıyla tepe yükseldikçe oturmaya daha elverişli oluyordu. Çünkü yükseldikçe höyüğün üstü daha çok yel alıyor ve bu nedenle yerleşme daha

* Kilikya: Günümüzde Çukurova bölgesinin Antik Çağ'daki ismidir. Kuzeyde Toros Dağları ile Antalya'nın doğu bölümü (Alanya, Manavgat Çayı) İçel, Adana, Niğde, Kırşehir'in güney bölümü, Kayseri ve Sivas'ın güney yarısı ve Hatay / Basit Burnu ile sınırlı bölge Antik Çağ'da Kilikia olarak adlandırılır.

serin oluyor, sivrisineklerde azalıyordu. Ancak 20- 30 metreyi bulduktan sonra yerleşme alanı küçüldüğünden ayrıca arabalar için iniş çıkış zorlaştığından, yükselen tepeler terk edilerek yeni yerleşmelere geçiliyordu. Höyüklerin bazılarında en alt kat, Mersin Yumuktepe ve Tarsus'taki Gözlükule' de olduğu gibi, Yeni Taş Çağı ile başlar. Ancak genellikle en alt tabaka Kalkolitik döneme aittir (Akurgal, 2005: 10).”

“Yerleşmeler için ilk seçilen yer istisnasız bir ırmak kenarı ya da dere kenarında oluyor ve çevresi de tarıma elverişli bulunuyordu. Bu nedenle ilk yerleşme, deprem, salgın hastalık ya da savaş sonunda yıkılıp oturulamaz duruma geldiğinde, yörenin oturmaya en elverişli yeri burası olduğu için başka bir yana gidilmiyor, kerpiçten olan evlerin yıkıntıları kolaylıkla düzleştirilerek yeni iskân eskisinin üzerine kuruluyordu. Böylece uygarlık katları su borgeği gibi birbirinin üzerinde yer alarak tepe kentler (höyükler) meydana gelmiştir. Höyükler çoğunlukla yassı biçimli tepelerdir. Çapları en geniş yerlerinde 100-500 m. Arasında değişir (Akurgal, 2005: 10).”

Kaynak: <http://www.anadoluuygarliklari.com/anadolu-da-ilk-yerlesimler>.

Şekil 2.1: Antik Dönem Anadolu Coğrafyası.

3. BÖLÜM

SERAMİK NEDİR?

3.1.Seramiğin Tanımı

“Seramik türü ürünlere ismini veren tanımlama Yunancadan gelmektedir. Şarap içilmesi gelenekselleşmiş törenlerde ve şölenlerde, şarap ve büyük olasılıkla diğer başka içkiler, bardak yerine geçmekte olan şekillendirilmiş boynuz kaplardan içilmekteydi. Yunanca’ da boynuz sözcüğünün karşılığı olan kelime “keramos” olduğundan, keramoslar yerlerini seramik kaplara bıraktıktan sonra da, seramik kaplar bu ad ile anılmaya başlamıştır. Böylece seramik üreten çömlekçilere “kerameus”, bu çömlekçilerin eski Atina’da toplu oturdukları bölgeye de “ Keramikos” adı verilmektedir. Çeşitli batı dillerinde çok az değiştirilerek aktarılan bu sözcük, Fransızca’ da “Ceramique”, İngilizce’ de “Ceramic”, Rusça’ da “Keramika” olarak yer almıştır(Arcasoy, 1988: 2).”

Dünyanın en eski uğraşlarından biri olarak kabul edilen seramik, antik doğa filozoflarının kutsal malzemeler olarak kabul ettikleri, toprak, su ve ateşi bir araya getirerek ölümsüz eserler meydana getirme becerisidir. Çömlekçilik uğraşının ortaya çıkışı, nerdeyse insanlığın başlangıcıyla eş zamanlıdır. İnsanoğlu, en eski devirlerden itibaren, seramiğin ilk hammaddesi olan ve balçık adı verilen, çok ince taneli koyuca kıvamlı çamuru, sepetlerin ya da kap şeklindeki bir nesnenin içine veya dışına sıvayıp güneşte kurutarak dayanıklı hale getirip kullanmayı öğrenmiştir. Ateşin keşfiyle birlikte, yüksek ısıda pişirilen seramiklerin, sertleşip dayanıklılık kazanması sağlanmış olur. Artıkdoğal halde plastik özelliği olan kil, artık bu özelliğini yitirip eski haline dönemeyecek bir değişime uğrayarak, binlerce yıl bozulmadan kalabilir.

“İlk seramik ürünler çömlek olarak adlandırdığımız kap-kacak türünde idi. Bu çömlekler büyüklü küçüklü olup, içerisinde yakılan ölümlerin küllerinin saklandığı “urne” olarak adlandırılan küplerden su ve içki kaplarına, pişirme kaplarından törensel kaplara, saklama kaplarından vazolara kadar çeşitli türleri vardı (Arcasoy, 1988: 2).”

3.2.Seramik Türleri

“Bilindiği gibi seramik ürünleri bünye özelliklerine göre, gözenekli, pekişmiş bünye ve porselen olarak sınıflandırırız. Gözenekli bünyeyi düşük sıcaklık ürünü, porseleni de yüksek sıcaklık gerektiren ürün olarak düşünssek de, eğer bünye yoğunluğunu nasıl sağlayacağımızı bilmiyorsak, her tip bünye herhangi bir sıcaklık derecesinde üretilebilir. Yani bünyenin içeriğindekiyi değiştirerek, düşük derecede porselen benzeri pekişmişlikte bir bünye, yine yüksek derecede de gözenekli bir bünye elde edebiliriz (S.Peterson ve J.Peterson, 2009:19).”

Gözenekli Bünye:“Gözenekli bünyeler genellikle 1050 – 1150°Csıcaklık aralığında pişirilirlir.“Pişirim sonrasında gözenekli kalmış bir seramik bünye göreceli olarak hafiftir, kolayca ufalanır ve tırnakla vurduğunuzda boşluk sesi yankılanır; İşte bu bir gözenekli üründür(S.Peterson ve J.Peterson, 2009:19).”

“İlkel çömlekçiler biçimlendirdikleri kapları açık ateşte, düşük derecede pişirerek gözenekli ürünler elde ederler. Gelişmiş olarak adlandırılan toplumlar ise çiçek saksısı, sofraya eşyası vb. üretimlerin yanı sıra heykeller, yerleştirmeler gibi diledikleri sanat projelerini de bu malzeme ile gerçekleştirebilirler (S.Peterson ve J.Peterson, 2009:19).”

“Gözenekli bünyeyi teknik açıdan tanımlamak gerekirse; sırsız haldeki bir test parçası, laboratuvarında bir saat süreyle kaynatıldığında %10-15 civarında su emen, dolayısı ile ağırlığı artan bir yapıda ise gözenekli bünyedir diyebiliriz.Kaolin veya plastik kil fark etmeksizin düşük derecede pişirilen ürünler gözenekli kalır; sanatçıların çoklukla kullandığı bu türden bünyelerdir(S.Peterson ve J.Peterson, 2009:19).”

Pekişmiş Bünye:Pişme sıcaklıkları 1200-1300 °Caralığındadır.“Pişirim sonrası bir bünye, sert kolayca kırılmayan ve sıvı geçirgenliği olmayan bir yapıya sahip olmuşsa ve vurduğunda çınlıyorsa bu bünye pekişmiş bünyedir. Bu tür bünye ilk defa 2000 yıl önce Çin’de geliştirilmiş ve Ortaçağda Avrupa’da kullanılmıştır; Amerika’ya ise Avrupa’dan gelen çömlekçiler tarafından getirilmiştir. Pekişmiş bünyenin teknik tanımı ise, sırsız bir test

parçası bir saat boyunca kaynatıldığında % 2-5 arası su emme oranına sahip ise, buna pekişmiş bünyedir diyebiliriz (S.Peterson ve J.Peterson, 2009:19).”

Porselen:Porselen bünyeler 1220-135 °C aralığında pişirilir.“Pişirilmiş bir seramik bünye, sert, yoğun gözeneksiz ve camsılaşmış, genellikle de inceliğine bağlı olarak saydam beyaz ise onu porselen olarak adlandırırız. Daha önce de belirtildiği gibi, ilk porseleni, binlerce yıl önce Çinlilerin ürettiği düşünülmektedir. Onlar seramik fırınında yüksek dereceye nasıl çıkılabileceğini ve bunun bünye üzerindeki etkisini keşfeden ilk halk idi. Porselenin teknik tanımı ise, test parçası bir saat süreyle kaynatıldığında, su emmesinin % 0-2 arasında olması porselen bünyeyi işaret eder şeklindedir (S.Peterson ve J.Peterson, 2009:19).”

“Gözenekli, pekişmiş veya porselen bünye ürünler sonuçta kil bileşenlerinden oluşurlar ve belli bir sıcaklık basamağında pişirilirler (S.Peterson ve J.Peterson, 2009:19).”

3.3.Seramik Yapım Teknikleri

Seramik çamurunun şekillendirilmesinde çeşitli yöntemler vardır.Tarihsel süreçte bilinen en eski şekillendirme yöntemi, elle şekillendirme dir. Elle şekillendirmenin başlangıcının tahminen 30.000 yıl öncesine dayandığı sanılıyor. Elleri ve parmakları kullanarak çamura şekil vermenin birçok yöntemi vardır. Eski çağlarda insanlar çamuru kayaların veya bulduğu bir nesnenin içine ve dışına sıvayarak şekil vermiştir. Bununla beraber çimdikleme, sucuk ve levha yöntemi de bugün hala kullanılan eski yöntemlerdir.Pişmiş toprak veya alçıdan yapılmış kalıplarla, işlerin çoğaltılması da eskiden beri bilinene bir yöntemdir.Çarkta biçimlendirmenin ise Mısır, Çin ve Mezopotamya’da yaklaşık 5.000 yıl veya daha uzun süre önce geliştirildiği biliniyor.

“Anadolu’da ilk çarklı çömlekçiliğe ait bulgulara İ.Ö. 3000-2000 yılları arasında ilk kez Kayseri dolaylarında, Alışar’da, Boğazköy’de ve Truva’da rastlanıyor(Güner, 1988).”

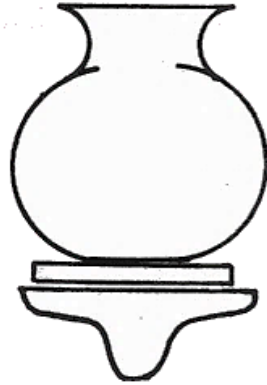
“Yere yakın, bir milin üzerine oturtulmuş, elle döndürülen bu çömlekçi çarkı türüne uzun süre bir yenilik getirildiği söylenemez. Ancak bu arada millerin bir yatağa oturtulmuş olduğunu, yapılan işlerin çark dönerken sicimle rahatça kesilmiş olmalarından anlıyoruz (Güner, 1988).”

Bu tezgâhta kil, düz bir tahta altlığın üzerinde elle bant usulü biçimlendirilir.

Kaynak: Güner, 1988

Şekil 3.1 Elle bant usulü biçimlendirme yapılan çömlekçi çarkı.

Bu tezgâhta kil, kilden yapılmış, altı sivri, döndürebilir bir tabağın içine oturtulmuş, gene kilden yapılmış bir altlığın üzerinde, elle bant usulü biçimlendirilir.

Kaynak: Güner, 1988

Şekil 3.2 Altta kilden yapılmış altı sivri bir altlıkve üzerine kilden yapılmış birtabak tan oluşan çömlekçi çarkı.

3.4.Seramik Dekor Teknikleri

Seramiğin tarihçesinde seramiğin dekorlanması, seramik sırnın bulunmasından çok önceki devirlere kadar uzar.Seramiği dekorlama yöntemleri, seramiğin bulunduğu Neolitik çağdan bu yana farklı yöntemler ile uygulanmış ve seramiğin ayrılmaz bir parçası olmuştur. İlk zamanlar sadece kullanım amaçlı olarak ihtiyacın karşılanması için üretilen seramiklerin yüzeyleri bezemesiz ve tek renkli idi. Daha sonra çok farklı bezeme teknikleri ve farklı renklerle süslemeler yapılmıştır.

Çok çeşitli dekor yöntemleri vardır. Eski çağlarda en basit şekilde yaş veya yarı yaş iken insan eli ya da bir alet ile çamur yüzeyine bastırarak veya kazıyarak doku verilmiştir. Sucukla biçimlendirilmiş kaplar sucukları belli olacak şekilde yapılmıştır. Farklı renk çamurlardan biçimlerin üzerine eklemeler yapılması veya yüzey üzerine sürülmesiyle motifler yapılmıştır.

Seramiğin yüzeyini kaplayan, sıvı geçirmezlik özelliği, direnç sağlayan ve alttaki dekoru koruma özelliği olan sırnın bulunuşu ile kapların üzerinde parlaklık ve renk zenginliği sağlanmıştır.

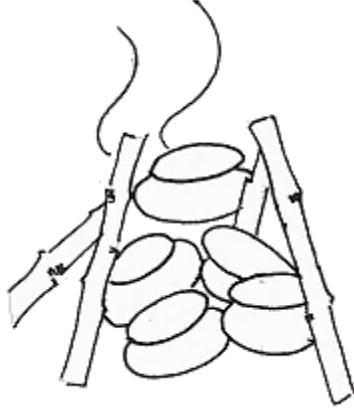
Doğa koşullarına dayanıklı olmasından dolayı günümüze kadar bozulmadan gelebilmiş olan seramiklerin üzerine çizilen çizgi, renk, doku ve motifler, antik dönem insanların inanışları, yaşayışları, kültürleri hakkında bilgi edinme olanağı sağladığından tarihsel belge niteliğindedir.

3.5.Seramik Pişirim Yöntemleri

Seramik oluşumunda en önemli aşama pişirimdir. Pişirim, kil bünyeyi geri dönüşümü olmayacak, hale getirir. Pişirme ilk devirlerde açık ateşte yapılmaktaydı. İlk pişirimler, toprak üzerinde çalı çırpı vb. maddelerle üst üste yığılarak yapılyordu. Tabii bunun için uygun iklim koşulları gerekiyordu.

“Amerikan Kızılderilileri vaktiyle çömlüklerini, odun veya sığır, koyun, sincap, geyik gübresi gibi organik yakacaklarla, açık havada pişiriyorlardı.“Bonfire” adı verilen bu pişirim, bizim kızıl kor dediğimiz sıcaklıktır ve 700°C ye karşılık gelir; bu derece, çamurun yeterince sertleşip, dönüşümsüz ve dayanıklı hale geldiği en düşük sıcaklık basamağıdır. Adı killer

hemen hemen dünyanın her yerinde bulunur ve bunlar diğer kil cinslerine göre, düşük sıcaklıklarda pekişmeye başlar, ilkel çömlekçiler de bu sebeple, yaygın biçimde bu cins killeri kullanır(Peterson S.ve Peterson J. , 2009:155).”

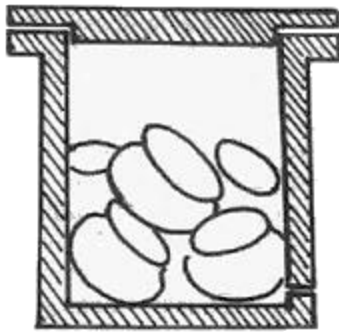

Bu türde pişirim, işler açıkta, üst üste ya da yanyana dizilerek çalı çırpı, odun ve tezekle rüzgârlı bir havada genellikle bir saat süreyle ateş yakılarak yapılır.

Kaynak: Güner, 1988

Şekil 3.3: Açık havada pişirim.

Daha sonra bazı toplumlar çömlükleri toprakla örterek pişirmeyi denediler. Mağaralarda veya zemine kazılmış çukurlarda da pişirim yapılmıştır.

Kaynak: Güner, 1988

Şekil 3.4:İçinde tezek yakılan tandırda pişirim.

Bu türde pişirim, içinde tezek yakılan tandırda* oluşan közlerin üzerine, yapılmış olan kap-kacağın istif edilerek iki-üç saat süreyle öylece bırakılmasıyla gerçekleştirilir.

(* **Tandır:** İçinde tezekten ateş yakılmak üzere et kalınlığı 5-6 cm. kilden yapılmış, yukarıya doğru hafifçe konikleşen, silindir biçiminde, toprağa gömülü bir tür ocaktır. Daha çok doğu Anadolu yörelerinde görülür.

Kaynak: Güner, 1988

Şekil 3.5:Kemersiz yapılmış, her tarafı bütünüyle kapalı fırınımsı yerde pişirim.

Bu tür pişirim, kemersiz yapılmış, her tarafı bütünüyle kapalı fırınımsı bir yerde, önce yakacağı, sonra işlerin üst üste dizilmesiyle ateş yakıldıktan sonra son deliğin de kapanmasıyla yapılır.

Kaynak: Güner, 1988

Şekil 3.6:Kemerlerin üstüne oturtulmuş üstü açık ya da bacalı, alttan ateşlenen bir fırında pişirim.

Bu tür pişirim, kemerlerin üstüne oturtulmuş, üstü açık ya da bacalı, alttan ateşlenen bir fırında işlerin üst üste yığılmasıyla yapılır.

Bu pişirim yöntemlerinin benzerlerine dünyanın birçok yerinde rastlanmaktadır. Burada önemli olan nokta, çamurun kullanılabilir hale gelebilmesi ve dayanıklı olması için yüksek derecelerde pişirilmesi gerekmektedir. Yanabilen her şey yakıt olarak kullanılabilir.

Günümüzde gaz, mazot, fueloil ve kömür gibi fosil yakıtlar ya da elektrik, fırınlarda yüksek derece sıcaklıklar elde etmek için yakıt olarak kullanılmaktadır.

4. BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE SERAMİK KAP YÜZEY TASARIMLARI

“Seramiğin ateş ile ilintisi çok önemli olduğundan, ancak ateşin bulunup kullanılmasından sonraki tarihlerde seramik yapılabildiği. İlk seramiğin, yapılan incelemeler sonucu İ.Ö. 10000-9000’ lerde üretildiği saptanmıştır. En eski ve önemli seramik buluntulara Türkistan’ın Aşkava bölgesinde (M.Ö.8000), Filistin’in Jericho bölgesinde, (İ.Ö.7000), Anadolu’nun çeşitli höyüklerinde (örneğin Hacılar İ.Ö.6000) ve Mezopotamya olarak adlandırılan Dicle-Fırat nehirleri arasında kalan bölgede rastlanmıştır(Arcasoy, 1988:1).”

“Seramik eşyaların sıra kavuşması, odun ve benzeri organik maddelerin küllerinin seramik çamurunun üzerindeki etkilerinin gözlenmesi sonucu keşfedilmiştir. Bu devir İ.Ö. 5-6 bine rastlamaktadır(Arcasoy, 1988:1).”

“Seramiğin tarihçesinde seramiğin dekorlanması, seramik sırnın bulunmasından çok önceki devirlere kadar uzar. İlk dekor tekniğinin uygulanmasında kullanılan yardımcı araç, insan eliyleydi. Çanakları parmak bastırarak, kazıyarak, süsleyen insan, sonradan doğadaki renkli toprakları kullandı ve giderek astar tekniğine ulaşan dekor yöntemleri geliştirdi. Sırın bulunması ile renkli sırlar önemli dekor araçları oldular (Arcasoy, 1988:1).”

“İlk Çamur hazırlama teknikleri yoğurma, çiğneme ve dövme idi. Kurutma açık havada doğal olarak yapılmaktaydı.İlk çamur şekillendirme yöntemi de el ile serbest şekillendirme idi. Sonra devreye giren el ile çevrilen torna, yerini ayak tornasına bıraktı. Diğer bir şekillendirme yöntemi de, kutu formundaki tuğla kalıpları idi.Pişirme başlangıçta açık ateşte açıkta yapılmaktaydı. Açık ateşin fırınlara aktarılması ile büyük aşama yapıldı. İlk fırınlar odunla ısıtılmaktaydı(Arcasoy, 1988:1).”

4.1. Neolitik Çağ Tanımı ve İnsanlarının Yaşam Biçimleri

Orta taş devrinden sonra insanlığın eriştiği kültür merhalesi (İ.Ö. 8000-5500) arası tarihlenen Yeni taş (Neolithikum) devridir. “Dünyanın birçok yerinde bu çağdan kalma küçük yerleşmeler gün ışığına çıkarılmıştır. Bunlarda

en ileri düzeyde olan beşi Anadolu'daki Çayönü, Catalhöyük, Hacılar, Norşuntepe ve Köşk Höyük yerleşmeleridir (Akurgal, 2005:3).”

“Tarihten önceki zamanlar için en önemli dönüm noktalarından biri Yeni Taş Çağı'dır. Taşı delme, cilalama, toprağı pişirerek kaplar yapma, hep bu çağın buluşudur. Toprağın işlenmesi, ekip biçme, hayvan evcilleştirme de gene bu çağın buluşlarıdır. Yalnız doğadaki meyve ve çeşitli yiyecekleri toplayarak geçinen insan, bu çağda artık bizzat üretici olmuştur. Kişilere ve topluma ait mülkiyet de ilk kez bu çağda görülür. Toplumda iş bölümü, mesleklerin doğuşu, hep bu yeni taş çağındadır. Yeni bir anlayış ortaya çıkmıştır. Eski Taş Çağı'nın av için yaptığı büyü, bu çağda yerini yağmur, güneş ve bereket tanrılarına bırakmıştır. Bugün edinilen bilgiye göre, tarım ve hayvan evcilleştirme, Asya ve Afrika'da birçok yerde birden başlıyor. Bilim adamları halen gerek tarımın, gerekse hayvan evcilleştirmenin ilk çıkış yerini aramaktadırlar. Ancak genel kanı, bu iki iktisadi buluşun, çeşitli yönlerde aynı zamanda başladığıdır. Ön Asya üzerinde bu iki kültür Balkanlara, buradan da kuzey-batıya ve Güney Rusya'ya yayılıyor. Mısırdan da başka bir kol aynı kültürü Kuzey Afrika boyunca yayarak İspanya'ya, Batı Avrupa'ya ve hatta İskandinav ülkelerine kadar uzanarak götürüyor ve burada iki kol birleşiyor. Bu iki kolun özellikleri belirlendiğinden, gittikleri yerler, bıraktıkları kalıntılar, bir çizgiyle harita üzerinde izlenmiş ve sonunda birleştikleri yerler de bulunmuştur. Balkanlar üzerinden giden kültürün belli başlı özelliği seramiklerde görülen bant biçimindeki bir süstür. Bunların yanında bereket idolleri kadın figürleriyle, boğa figürleri vardır. Mısır'dan çıkan koldaki özellikler ise, mağara mezarları, megalit mezarlar ve dikilen anıtsaltaşlardır. Böylece bu kolda, tamamen başka bir dinsel anlayış görüyoruz (Turani, 2011:35).”

“Anadolu insanının din görüşü hakkında ilk bilgileri Neolitik Dönem insanı vermektedir. Neolitik dönem'de, yerleşik hayata geçen ve bugünkü yaşamın temelini atan insanoğlu dinsel inanışlarını da yansıtan eserlerini günümüze bırakmıştır(Erman, 2012).”

“Yeni Taş Çağının kültürü Bakır ve Tunç Çağı denilen zamanlarda da devam etmiştir. Yani Yeni Taş Çağı devam ederken, metal işlemesi gittikçe

gelişmiştir. Bu yüzden büyük uygarlıklar denilen Mısır, Mezopotamya ve Hitit Kültürlerinin hep taşın işlenmesiyle meydana geldiği görülmektedir. Yeni Taş Çağı öğeleri, Orta Taş Çağında hazırlanmış olup, artistik anlatımda büyük bir değişiklik gösterir. Majik yani büyüyle ilgili Eski Taş Çağı Sanatından, Konstrüktif (yapısal) bir düzende olan anlatıma yönelme, bu devrede önem kazanır. Bu yüzden mekân yaratıcı ve doğa süsleyici bir sanat ortaya çıkar. Bu mekân yaratma gücü, kaplardaki boşlukta, pişmiş topraktan yapılan ölü sandukalarında belli olur. Böylece Yeni Taş Çağı'nda seramik sanatının doğduğuna tanık olunuyor. Ayrıca zamanla bu kaplar, artistik bir biçim gereksinmesinden doğan buluşlara sebep olmuş ve bir meslek alanının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yani bir artistik gereksinme de ortaya çıkmıştır. Ayrıca kapları süsleme sorunu iki biçimde çözümleniyor. Süslemeler ya çizgiyle ya da noktalamayla yapılıyor (Turani, 2011:35).”

“Bu süslemeler ve yüzeyde kalan inşai biçimlendirme, Eski taş çağının zengin hayvan resimlerinden daha zayıf ifadeli görülür. Ancak bu inşai biçimlendirme, yeni bir dünyanın kuruluşunu öngören bir anlayıştır. Bu görüş gerçek insan aklının daha büyük, daha mantıklı ve yaratıcı bir çağını doğurur. Çünkü inşai mekân anlayışı, mimari, toplum düzeni, toprağa yerleşme, dil vb. birçok buluşların doğmasına sebep olmaktadır. Yeni taş çağında bugüne kalmış yerlerdeki odalar, yaşayanlar için değil, ölüler içindir. Sanatta ilk idealizm ve amaçsızlık bu devrede görülür. Bu özellikler, ilk mimari ölçülerle biçimlendirme şeklidir. Bunun yanında ölüler için yapılan sandukalar, önceleri pişirilmiş topraktan, sonraları ise taştan oyularak hazırlanmaya başlanmıştır. Bu taştan sandukalara, sarkofaj ya da lahit diyoruz. Zamanla bu sarkofajlar büyümüş ve oda halini almıştır. İri taşlardan ve tek parça bir çatı taşından yapılan bu mezar odaları, dolmenlerdir. Bunların üzeri toprakla örtülüyordu. Böylece bir tepe içinde mağara formu ortaya çıkıyordu. Eski taş Çağındaki mağaralara ölü gömme âdetinin bir devamıdır bu. Ölüye böyle tahrip edilmesi zor mezarlar yapma düşüncesi, mimariyi anıtsal yönde gitmeye zorlamıştır (Turani, 2011:36).”

“Yeni Taş Çağın’da baltalar, hançerler, bıçaklar ve çekiçler kaba yontularla değil, ince bir form vermeye birlikte fonksiyon ve estetik de düşünülerek meydana getirilmiştir. Bir kaniya göre taşların cilalanması, madeni aletlerin o pürüzsüz parlaklığının taşa verilmesi düşüncesinden doğmuştur.”(Turani, 2011:37).”

“Yeni Taş Çağında mimari ve süsleme sanatlarının doğduğunu ve şematik anlatımla sanatta soyutlamaya giden yolun açıldığını görüyoruz (Turani, 2011:37).”

4.1.1. Neolitik Çağda Seramik Kaplar ve Yüzey Tasarımları

“Neolitik devrin önemli bir keşfi seramik imalidir. “Gayet kaba bir hamurla elle yapılmış olan Neolitik devir seramikleri ve acemi bir pişirme tekniği yüzünden çok defa dışı siyah, içi kırmızı kalmakta idi. Bununla beraber her devir gibi, Neolitik kültür de yer yer mahalli özellikler göstermektedir (Kınal, 1998:13).”

“Pişmiş toprak ilk kabın nerede üretildiğini, en eski çanak çömleğin nerede olduğunu bugün kesin olarak bilemiyoruz. Ancak bilinen en eski çanak çömlek buluntularının Anadolu’daki neolitik merkezlerdeki kazılarda gün ışığına çıkartıldığını ve yurdumuzdaki neolitik yerleşimlerde seramik tarihinin erken ve önemli örneklerinin olduğunu söyleyebiliriz(Başgelen, 2006: 110).”

Neolitik çağda üretilen kaplar, fonksiyonel olarak; topraktan yapılan yiyecek-içecek kapları, pişirme kapları, taşıma kapları, depolama kapları olarak şekillendirilmiştir.

“Bilindiği üzere Ön Asya’da seramiğin standart bir özellik gösterip, yaygınlaşması ancak Halaf döneminde mümkün olmuştur. Bu nedenle Halaf öncesine ait ve daha çok bölgesel özellikleri ağır basan çanak-çömlekleri diğerlerinden ayırt etmek için arkeolojide yazınında pré-Halaf(Halaf öncesi) tanımlaması yapılmaktadır. Pré-Halaf dönemi, seramiğin ilk kez görülmeye başlayıp Halaf seramiğine kadar geçirdiği aşamaları kapsamaktadır. Bu süreç çeşitli bilim adamlarınca farklı isimler ile anılmakla birlikte yaygın olansiralama Proto-Hassuna, Arkaik Hassuna, Standart Hassunave

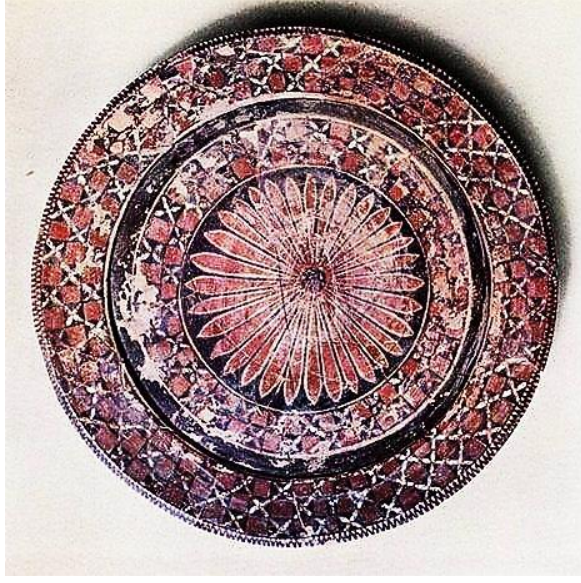
Samarraşeklindedir.Son yıllarda Suriye’ deki kazılardan elde edilen bilgilerden hareketle en erken seramikaşaması ile Halaf seramiği arasındaki sürecitransitional (geçiş)şeklinde isimlendirme eğilimivardır (Tekin, 2005:186).”

HalafKültürü; adını günümüzde Türkiye – Suriye sınırının hemen güneyinde yer alan ve Erken Kalkolitik Çağ'a tarihlenen TellHalaf yerleşiminden almaktadır. TellHalaf yerleşimi, MÖ 6.000 civarı ile MÖ 5.400 arasında Halaf Dönemi olarak adlandırılan bir dönem boyunca gelişmiştir. Halaf dönemi, gerek Anadolu’ nun gerek Anadolu dışındaki bölgelerin Halaf dönemi, özellikle boyalı çanak çömleklerin varlığı ile çok ilgi çeken bir dönemdir. Halaf boyalı çanak çömleklerde bezeme olarak kapların dış yüzüne, gövde çevresine geniş bir bant yapılmış, ya da bezemeler alttan ve üstten dar boya bantla sınırlandırılmıştır. Bezemeler arasında kuş, yılan, boğa başı, geyik, eşek, keçi, balık kılıcı, dalgalı çizgiler, içi dolu kareler, üçgenler, noktalar/benekler ve dama tahtası biçiminde olanlar yaygındır.

Kaynak:http://kirsehirarkeoloji.blogspot.com.tr/2010/10/neolitik-seramik-yakndogu_18.html, e.t. 11-09-2014.

Şekil 4.1:Halaf kültürüne ait seramik kap örneği.

Kaynak:http://kirsehirarkeoloji.blogspot.com.tr/2010/10/neolitik-seramik-yakndogu_18.html, e.t. 11-09-2014.

Şekil 4.2:Halaf kültürüne ait seramik kap örneği.

Kaynak:http://kirsehirarkeoloji.blogspot.com.tr/2010/10/neolitik-seramik-yakndogu_18.html, e.t. 11-09-2014.

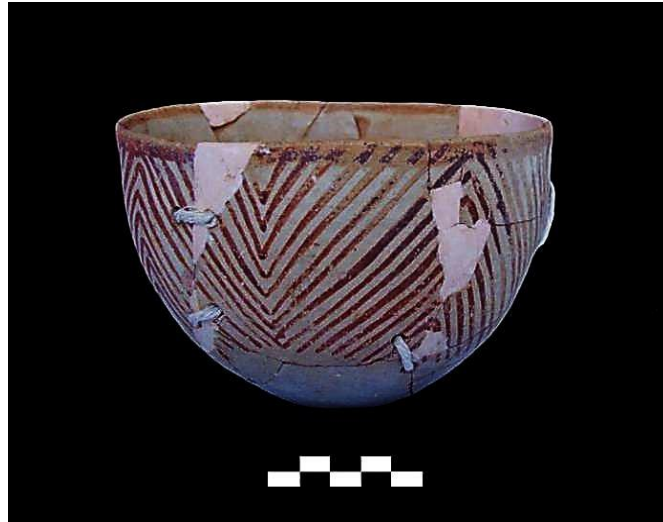
Şekil 4.3:Halaf kültürüne ait seramik kap örneği.

Kaynak: http://kirsehirarkeoloji.blogspot.com.tr/2010/10/neolitik-seramik-yakndogu_18.html, e.t. 11-09-2014.

Şekil 4.4: Halaf kültürüne ait seramik kap örneği.

Hassuna Kültürü; (7. binyılın sonu- 6. binyılın ilk yarısı). Musul'un 35 km. güneyinde, Dicle Nehri üzerinde kurulmuş bir yerleşim birimidir. Bu üslup Güneydoğu Anadolu, Suriye ve Filistin'e kadar geniş bir alana yayılmıştır.

Kaynak: http://kirsehirarkeoloji.blogspot.com.tr/2010/10/neolitik-seramik-yakndogu_18.html, e.t. 11-09-2014

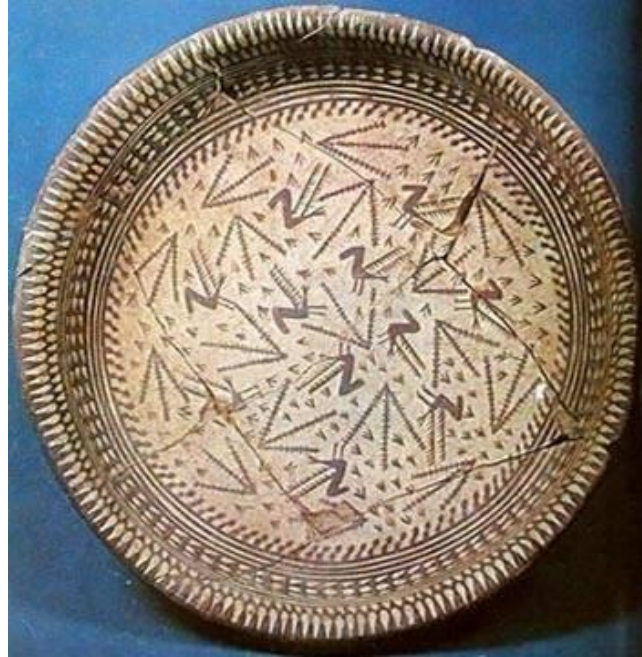
Şekil 4.5: Hassuna kültürüne ait seramik kap örneği.

Samarra Kültürü; (7.binyılın sonu-6. binyılın ilk yarısı). Mezopotamya'nın yağmurla tarım yapılabilen dağ eteklerindeki bölgenin güneyinde ve Dicle üzerinde yer alır. Bu bölgede çıkan çanak çömlek türü kuzeyde Diyarbakır bölgesine kadar yayılmıştır.

Kaynak: http://kirsehirarkeoloji.blogspot.com.tr/2010/10/neolitik-seramik-yakndogu_18.html,e.t.11-09-2014

Şekil 4.6:Samarra Kültürüne ait kapörneği.

Kaynak: http://kirsehirarkeoloji.blogspot.com.tr/2010/10/neolitik-seramik-yakndogu_18.html,e.t.11-09-2014

Şekil 4.7:Samarra Kültürüne ait kapörneği.

“Anadolu’daki Çanak Çömlekli Neolitik Çağ, kazıları bugün dünya tarihöncesi arkeolojisinin en önemli sonuçlarının elde edildiği yerleşim merkezleridir. Çayönü (Diyarbakır), Yayvantepe (Diyarbakır), Mezraa-Teleilat (Şanlıurfa), Doğu Çatalhöyük (Konya), Tepecik-Çiftlik (Niğde), Yumuktepe (Mersin), Ilıpınar (Bursa), Menteşe (Bursa) Köşkhöyük (Niğde), Kuruçay (Burdur), Höyücek (Burdur), Bademağacı (Antalya), Hacılar (Burdur) kazıları bu kültürün Anadolu’da oldukça geniş bir alanda, birbirinden farklı özelliklerle yer aldığını göstermektedir. Özellikle son 15-20 yıl içinde yeni bir ivme kazanan Anadolu Neolitik Çağ araştırmaları, tüm bilim dünyasını şaşırtan sonuçlar vermiş ve vermeye devam etmektedir. Bugüne kadar Anadolu ve Trakya’da tespit edilen neolitik yerleşmelerin sayısı 250’yi aşmaktadır. Batman yakınlarındaki HallanÇemi yerleşimi Anadolu’nun bilinen en eski Neolitik yerleşmelerinden birisiyken, Diyarbakır-Ergani yakınlarındaki Çayönü yerleşmesindeki kazılarda ortaya çıkartılan yapı katlar Neolitik Çağ’ın tüm gelişim sürecini yansıtır (Başgelen,2006:111).”

“Anadolu Neolitik kültürü hakkında şimdiye kadar yapılan tetkikler, bu kültürün iki merhalede inkişaf ettiğini göstermiştir. Bunlar Er Neolitik denilen ilk safhada Sakçagözü, Mersin ve Hacılar yerleşmelerinde görülmüştür. Bu devirde seramikler tek renkli (monokrom) idi. Bunu izleyen Geç Neolitik safhasında ise monokrom seramiklerle beraber boyalı çanak çömlekler de görülür(Kınal, 1998: 13).”

Mersin/ Yumuktepe:“Neolitik dönem yerleşmeleri değişik dönem ve evrelerin tespit edildiği yaklaşık 1200 yıllık bir süreci kapsarken, tepenin yaklaşık yarısına ulaşan yüksekliğe kadar bu dönemlere ait yerleşmelerin kalıntıları bulunmaktadır. Neolitik dönem kendi içinde erken, orta, geç ve son Neolitik diye dört evreye ayrılmıştır (Caneva ve Köroğlu, 2010: 18).”

Kaynak: Caneva ve Koroğlu, 2010: 33

Şekil 4.8: Günlük yaşamda kullanılmış bezemesiz kaplar. (Yumuktepe)

Er neolitik kapları tek renkli, yani siyah, ya da gri renkte olup perdahlıdır. Küçük boyutlarda, kenarları ve ağızları yuvarlatılmış olan basit kaplardır. Tırnak ve değişik tipte sivri uçlu aletlerle seramik yüzeylerin üzerine bezemeler yapılmıştır.

Kaynak: Caneva ve Koroğlu, 2010:19

Şekil 4.9: Baskı bezemeli çanak parçası (Yumuktepe).

“Orta Neolitik seramiği parlak siyah renk ile karakterize edilir. Bu seramik ince bir hamur ve iyi pişmiş olduğundan kolayca tanınmaktadır. Seramiğin üretiminde kullanılan hamur, form ve işlevi üzerine yapılan bir analiz, bu seramiğin Kilikia’ dan Suriye’ ye kadar yayılan geniş bir coğrafik alanda kullanıldığını göstermiştir. Bu çanak çömleklerin dış yüzeyine uygulanan desenler baskı tekniği ile yapılmıştır. Siyah bir boya ile kapların dış yüzeyi boyanmış ya da açkılanmıştır* (Caneva ve Köroğlu, 2010:25).”

“Geç Neolitik devir kapları ise kil henüz yaş iken çizilmiş ve bu çizgilerin içleri beyaz bir madde ile doldurularak bezenmiştir. Bu bezeme paralel çizgiler ve geometrik şekillerden oluşur (Kınal, 1998:14).”

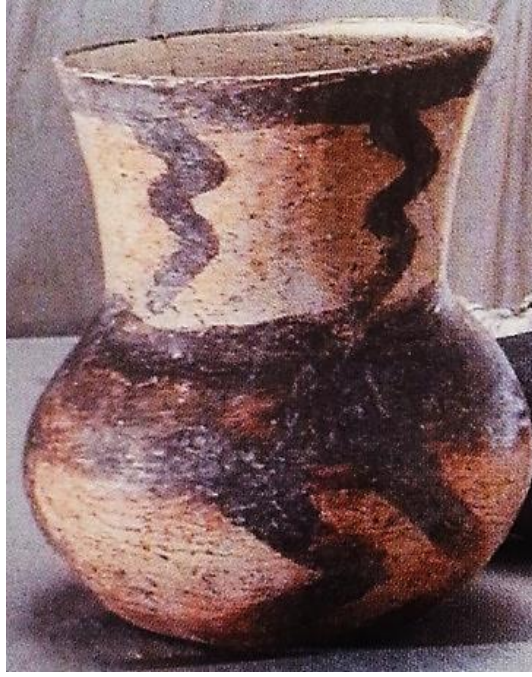
“Geç Neolitik dönemde ise boyalı seramik mallar yoğunlukları ile dikkati çekerken koyu renkli seramiklerin azaldığı gözlenmektedir. Geometrik şekiller, kıvrımlar, paralel veya çapraz serili noktalar genellikle kaba yüzeye sahip seramiklerde gözlenmektedir. Bu dekoratif boyalar genellikle koyu kırmızı renkte olup yüzeye ya el ya da büyük fırçalar yardımıyla uygulanmıştır. Ayrıca bu motiflere leke şeklinde belli aralıklarla damlatılan boyalar da eşlik etmiştir (Caneva ve Köroğlu, 2010:31).”

Kaynak:Caneva ve Köroğlu 2010: 31

Şekil 4.10: Gümü hediyesi kaplar. (Yumuktepe)

*Açkı/ PerdahTekniği: Arkeolojik yayınlarda “Açkı” ya da Farsça kökenli “perdah” sözcükleri, çömlekçilikte “kaygan ya da gayrak taşı” adı ile anılan, düzgün bir taş, kemik ya da seramik parçası gibi sert bir alet ile kap yüzeyinin düzgünleştirilmesi ve parlatılması yöntemidir. Bu yöntemle kap yüzeyindeki kil zerrecikleri sıkıştırılarak düzgün ve gözeneksiz bir yüzey oluşturulur.

Kaynak:Caneva ve Koroğlu 2010: 32

Şekil 4.11: Çocuk mezarından, üzeri yıldırım motifleriyle süslü, gömü hediyesi bir vazo. (Yumuktepe)

“Mersin üst Neolitik kültürünün en mühim özelliği, monokrom kapların yanında boyalı seramiklerin de bulunmasıdır. Bu boyalı seramikler kuzey Mezopotamya’nın er kalkolitiğini temsil eden Hassunakültüründeki boyalı kaplara benzetilmektedir (Kınal, 1998:14).”

“Hassunave Samarraboyalı ve kazı/çizi bezekli seramikleri Anadolu’da, Mersin’den başlayıp, Batman’a kadar uzanan alanda, Toros Dağlarının güneyinde görülmektedir(Tekin, 2005:190).”

“Neolitiğin sonlarında yüzeyine fırça yardımıyla ince çizgiler uygulanırken, örgü veya kıvrım desenleri de işlendiği görülmektedir. Vazolar daha önceki evrelere göre daha büyükçe olup en sık görülen form ise yuvarlak biçimli kısa boyunlu kaplardır (Caneva ve Koroğlu, 2010:35).”

Kaynak:Caneva ve Koroğlu, 2010:35

Şekil 4.12: Geç Neolitik dönemden boya bezeli bir çömlek. (Yumuktepe)

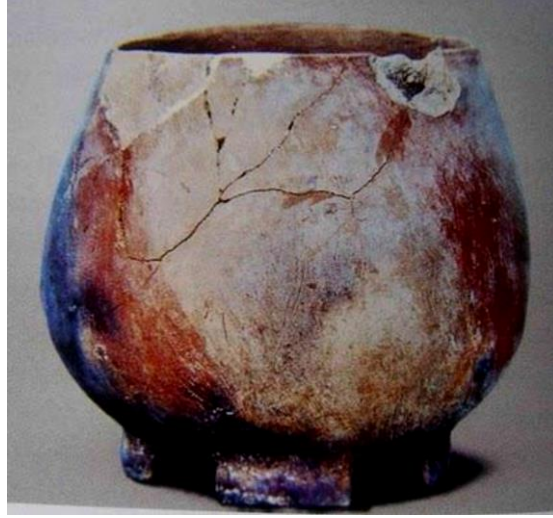
Konya/Çatalhöyük:Neolitik Dönemi yansıtan yaşam alanı Çatalhöyük'te Orta Anadolu'da, M.Ö 7000 sonlarından M.Ö. 6000 ortalarına kadar geçen zaman içinde, insanın kültürel ve sosyal gelişimi izlenir.

“Çanak çömlek biçimlerinde çağın özelliklerini taşıyan biçimler izlenmektedir. Ele geçen toprak kaplar çoğunlukla siyah ve kırmızı renk tonlarındadır. Oval biçimlerde yapılan bu seramikler, Neolitik Dönem'in sonlarında geometrik motiflerle bezenmeye başlanmıştır (Utkan, 2012: 51).”

Kaynak:Arcatürk, 2012:4

Şekil 4.13: Çatalhöyük İ.Ö. 6600-6300Üç ayaklıkap.

Kaynak: Arcatürk,2012:4

Şekil 4.14:Çatalhöyük İ.Ö. 6300 Dört ayaklı kap, ayaklı pişirme kabı.

“Geç neolitik dönemde seramikler daha iyi pişmiş, perdahlıdır. Renkolarak kahverengi, kırmızı, sarı renkler hâkimdir. Hayvan biçimli kaplar, geometrik desenler, mataralarda ise tutamaçlar dönemin seramiklerinin en ileri örneklerindedir (Arcatürk,2012:4).”

Gaziantep / Sakçagözü:“Sakçagözü kazılarında 5 tabaka tespit edilmiştir. En alttaki I. Neolitik tabakada gri ve siyah renkte, elle yapılmış, kaba, bazen çentikli ve perdahlı bir seramik bulunmuştur. II. Tabakada ise Tel Halaf sitilinde boyalı kaplar vardır.Müteakip III. tabakada ise ileri Tel Halafyani Kalkolitik bir kültür vermiştir(Kınal, 1998: 15).”

Bursa/Barcun Höyük:“Şimdiye kadar ki çalışma kapsamında doğudaki höyüğe ait genel tabakalanmaya I’ den VI’ ya kadar Roma rakamları verilmiştir (Gerritsen, Özbal, Thissen, 2013: 51)”. “I’ den VI’ ya kadar Neolitik seviyeler çanak çömlek açısından sürekli olarak gelişim gösterir. Çanak çömlek, VIe tabakasında çok az miktarlarda mevcuttur. Sayıları az olduğundan yoğun bir şekilde kullanılmadığı söylenebilir. Yüzeyler düşük ila orta derecede bir perdahlama ile tamamlanmıştır. Fırınlamadan sonraki tipik renkler, koyu grimsi kahverengi ila sarımsı kahverengidir (Gerritsen, Özbal, Thissen, 2013: 60-61).”

4.2.Kalkolitik Çağ Tanımı ve İnsanlarının Yaşam Biçimleri

İlk bakır aletlerin ortaya çıktığı dönemdir. Bakır aletlerin yanısıra taş aletlerin de devam etmesinden ötürü, bu devire tarihçiler “taş ve maden” devri anlamına gelen (İ.Ö.5500-3000) arası tarihlenen devire “Khalkolitik”Çağadını vermişlerdir.

“Taş devri kültürlerinin son safhası olan Yeni taş (Neolithikum) devrinin sonlarına doğru insanlar, madeni de keşfetmeye muvaffak olmuşlardır. Başlangıçta maden ancak ziynet eşyası, iğne ve silah gibi eserlerin imalinde kullanılacak kadar nadirdi. Fakat keşiften sonra silahlar madenden yapılmaya başlandı. Bununla beraber eski devrin cilalanmış taş baltaları, obsidyen aletleri yine (bol) kullanılmakta idi. Anadolu’da, umumiyetle höyüklerin en alt tabakalarında veya Neolitik tabakaların üzerinde taş aletlerle birlikte az olarak da madenin kullanıldığı bu devre, Prehistorya ilminde “Chalkolithikum” veya “Eneolithikum”denilmektedir (Kınal, 1998:18).”

“Madenin kullanılmaya başlaması ile insanlık için yeni olanaklar ve gelişmeler sağlanmış bulunmaktadır. Herkesin büyük ilgisini çeken bakırı elde edebilme, karşılığında başka değerli maddeleri, dokuma ve seramik gibi mamul eşyayı değiştirme isteği, ticareti doğurmuş ve insan toplulukları arasındaki bu alışveriş istek listelerinin, envantereşyasının tespitini ve karşılıklı haberleşmeyi gerektirmiştir. Bu nedenle semboller, resimli işaretler biçimindeki “hieroglyph” yani “kutsal yazı” anlamına gelen yazı ortaya çıkmıştır. Böylece İ.Ö. 4 binin sonlarına doğru kentler kurulmaya başlanmış, ticaret ve yazı ortaya konarak, insanlık bugünkü uygarlığın ilk büyük adımlarını atmış bulunmaktadır (Akurgal, 2005:8).”

“Yeni Taş Çağı’nda dünyanın en parlak uygarlığına sahne olan Anadolu, Kalkolitik Çağın sonlarında önderliğini yitirmiş ve ticareti geliştirerek yazıyı icat eden Mısır ve Mezopotamya’nın gerisinde kalmıştır. Anadolu’da yazı 1000 yıllık bir gecikme ile İ.Ö. 2. binin ilk dörtlüğünde (İ.Ö. 2000-1750) kullanılmaya başlandığı için, halk madenden eşyaya sahip olduğu halde Yeni Taş Çağı’nın ilkel “köy kültürü” düzeyinin üstüne çıkamamıştır (Akurgal, 2005:10).

“Kalkolitik devri, beşer tarihinde Taş devri ile Tunç devri arasında birgeçiş safhası olmuştur. Fakat bu safha kazılarda gayet kalın tabakalar halinde görüldüğünden, çok uzun sürdüğü anlaşılmaktadır. Anadolu Kalkolitik kültürü, Doğu, Batı, Ortave Güney Anadolu bölgelerine göre esaslı farklar gösterir (Kınal, 1998:19).”

4.2.1.Kalkolitik Çağda Seramik Kaplar ve Yüzey Tasarımları

“M.Ö 5500-3000 arasında(Kalkolitik Çağ) seramik sanatı açısından özgün ve çeşitli formlar vardır. Hacılar’da yapılan kazılarda evlerin ortasında üç çömlekçi atölyesi bulunmuştur. Seramikler perdahlı ve bezemelidir. Geç kalkolitik dönemde ise ince et kalınlığında, krem rengi astarlı, kafesgörünümlü süslemeli seramikler bulunmuştur. Boyunlu, kırmızı, kahverenginin tonlarının bulunduğu, kafes örgü dolgulu bezemeler dönemin karakteristik özelliklerindedir. Karamanda Canhasan, Kuruçay ve Canhisar, Denizli’de Beycesultan en önemli merkezlerdendir (Arcatürk, 2012).”

“Kalkolitik Çağ’ın Anadolu’daki en parlak merkezi Burdur yakınındaki Hacılar yerleşmesidir. Burada bulunan boyalı anıtsal vazolar özellikle anılmaya değerdir (Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi)(Akurgal, 2005:8).”

“Yeni Taş Devri’nin başlangıcında günlük kaplar ağaçtan ve taştandı. Anadolu’da kilden yapılmış kaplara en geç İ.Ö. 7. binde Konya, Burdur ve Antalya bölgelerinde rastlanmaktadır. İlk örnekler tek renkli, kaba yapılı ve basit biçimlidir. Sonraları İ.Ö. 6. Binin ortalarında, özellikle Çatalhöyük’te ve Hacılar’ da yapılanlar çok başarılı olup, insanlığın seramik konusunda ortaya koyduğu ilk sanat yaratılarıdır. Çok renkli olan bu kaplar biçimleri ve desenleri yönünden gerçekten göz alıcıdır. Özellikle çekik badem gözlü insanları tasvir eden heykelcikler eşsiz güzelliktedirler(Akurgal, 2005:8).”

“Türkiye sınırları içindeki bölgeler, birçok açıdan ağırlıklı olarak Mezopotamya ve İran Kalkolitik Çağ kültürlerinin etkisi altında kalmıştır. Anadolu’ nun ilk Kalkolitik Çağı birçok özelliği ile Neolitik Çağın bir devamı gibi görülmektedir. Kalkolitik Çağ özellikle madencilik açısından büyük gelişimin olduğu, yoğun bakır kullanımı dışında tunç yapımının da başladığı bir dönemdir (Harmankaya, 1998:8).”

Kaynak: <http://kirsehirarkeoloji.blogspot.com.tr/2010/12/ortan-anadolu-neolitik-kalkolitik.html>

Şekil 4.15: Anadolu ve Yakınoğu Kalkolitik Çağ Kültür Bölgeleri.

Anadolu Kalkolitik kültürü, Doğu, Batı, Orta ve Güney Anadolu bölgelerine göre önemli farklılıklar gösterdiğinden, burada bu dört bölgedeki kazılar göz önüne alınmıştır.

4.2.2. Güney Anadolu Kalkolitik Çağı Seramiği

Mersin / Yumuktepe: Yumuktepe, Proto Kalkolitik, Er Kalkolitik Orta Kalkolitik ve Geç Kalkolitik olarak tekâmülünü 4 safhada tamamladığını tespit etmiştir. Proto Kalkolitik denilen bu intikal safhasının seramiği Garstang' a göre Mezopotamya'nın er kalkolitik kültürünü temsil eden Hassuna kapları ile benzerlik göstermektedir.

“EKÇ (Erken Kalkolitik Çağ) seramiği krem renk üzeri kırmızı boyalıdır ve dönemin sonlarına doğru bezemede horizontal şeritler vefırınlamadan meydana gelen daha koyu renkler ortaya çıkmaktadır. Ayrıca beyaz dolgulu şevronmotifleri de yine bu yerleşmede bezeme olarak kullanılmıştır. Yöresel yapım olarak tanımlanan, açık zemin üzeri koyu boyalı mallar, Can Hasan yerleşmesi malları ile benzeşmektedir. Yumuktepe yerleşmesinde görülenkap tipleri genel olarak fincan, küçük kâseler ve çömleklerden oluşmaktadır(Küçükbezci, 2012: 65).”

“Yumuktepe OKÇ (Orta Kalkolitik Çağ) malzemeleri yöresel izler taşıdığı kadar Halaf kültürünün etkilerini de göstermektedir. Halaf etkili kapların özelliği iyi kaliteli olmalarıdır. Mallar güzel bir şekilde açkılanmışlardır ve üzerlerinde farklı motifler bulunur. Bu evrede görülen tutamaklı kaplar ise, Anadolu platosunun GKÇ (Geç Kalkolitik Çağ) kaplarına benzemektedirler. Hacılar I, Batı Çatalhöyük ve Can Hasan’da bunların “ön modelleri” bulunmuştur. Bu dönemin malzemesi düz bir kırmızı yüzey üzerinde kırmızı, kahverengi ve siyah boya kaplıdır. Fakat genel olarak kaplar kalın krem astarlıdır ve açkılıdır, motifler ise basittir (Küçükbezci, 2012: 65).”

“Seramik kalitesi, bu dönemde oldukça düşük olup ve bu basit seramiklerin çeperleri Neolitik dönem seramiğine oranla daha geniştir. Seramik üretiminde kullanılan hamur, seramiğin formuna ve işlevine göre değişmektedir. Testi ve çanak- çömlekler kalın bir hamura, açık siyahımsı bir renge sahiptir. Ayrıca kırmızı ve siyah renklerle süslendiğini gösteren izler bulunmaktadır. Diğer türdeki kaplar ise daha ince beyaz bir hamurla yapılmış olup, koyu renkte boyanmıştır. Baskı tekniğiyle elde edilmiş çizgi ve nokta biçiminde süslemeye sahiptir. Bunların servis amaçlı kullanıldıkları tahmin edilmektedir. Yuvarlak biçimli mutfak ve büyük depo kapları daha kalınca siyah seramik hamurundan yapılmış olup, süslemeden yoksundurlar. Donuk ve siyah renkli seramik Ubeyd kültürü döneminde, Mezopotamya, Kuzey Suriye ve Doğu Anadolu’da görülmektedir (Caneva ve Köroğlu, 2010: 42).”

Kaynak: Caneva ve Köroğlu, 2010: 42

Şekil 4.16: Çift kulplu, boya bezemeli günlük yaşama ait kap. Yumuktepe.

“GKÇ malzemesi astar yüzeyi pembemsi-devetüyü renginde ve açkısızdır.Üçgen bezemeler ise genellikle beyaz ya da kahverengi –siyah renkle doldurulmuştur.EKÇ’da da görülen beyaz macun dolgu bezeme ve tek renkli açkılmallar Konya Ovası GKÇ malzemelerinde de görülmektedir (Küçükbezci, 2012: 65).”

Mersin/ Gözlükule: “Kalkolitik kültür burada Er, Orta ve Geç olarak üç safhada göstermiştir. En alttaki Er Kalkolitik safhada bulunan seramiklerde Mezopotamya’ nın Tel Halaf tesiri hâkimdir. Bunlar Tel-el Cüdeyde XII de görülen boyalı kaplara benzerler. İkinci safhada orta kalkolitik kapları ise Mezopotamya’nın El Obeydkültürü tesirini aksettirirler. Bu devir kaplarının üzerlerinde main (eşkenar dörtgen) veya güneş kursu şeklinde nakışlar vardır. Tek renkli ve mat kırmızıdır. Fakat bu devirde bir de gri perdahlı kaplar görülmüştür. Tarsus’un Geç Kalkolitik safhasında ise çizgi grupları ile nakışlanmış kaplar ortaya çıkmaktadır. Bunların müteakip Bronz çağına geçiş safhasına ait olabileceği ileri sürülmüştür (Kınal, 1998:20).”

Obeyd Kültürü; Kuzeyde Halaf kültürü ile eş zamanlı olarak Güney Mezopotamya ‘da, ilk buluntu yerinden dolayı Ubaid veya Obeyd olarak adlandırılan bir kültürdür. Güney Mezopotamya’ da ortaya çıkan Obeyd kültürünün izleri, kuzeyde Halaf kültürünün yayıldığı tüm bölgede görülür. Torosların kuzeyinde Elazığ-Malatya bölgesindeki Arslantepe, Değirmentepe, Tülintepe, batıda Amuk Ovası birkaçıdır. 6. Binyılın sonlarına doğru kuzeye yayılarak Halaf kültürünün yerini almış ve bütün Mezopotamya’da benimsenen bir kültür olmuştur. Çok renkli bezemeleri olan Halaf çanak çömlek geleneği de bu süreçte yeni bir gelenekle yer değiştirmiştir.Bu dönemin çanak çömleği, oldukça yavaş dönen bir çarkta yapılmaya başlanmıştır. Bu durum üretilen kapların daha standart hale gelmesine ve üzerlerindeki bezemenin tekdüze yapılmasına neden olmuştur. Bezemeler kapların üst yarısında ya da omuza kadar uygulanmıştır. Ana motifler zigzaglar, üçgenler, şevronlar, haç ve gamalı haçlar, kareler, baklava ve dairelerden oluşur. En yaygın doğal motifler dal-filiz ve farklı çiçeklerden oluşturulmuştur. Bu dönemin sonlarında gerçek çömlekçi çarkı geliştirilmiş ve çanak çömlek yapımında büyük bir aşama kat edilmiştir.

Kaynak: http://kirsehirarkeoloji.blogspot.com.tr/2010/10/neolitik-seramik-yakndogu_18.html,e.t.11-09-2014

Şekil 4.17:Obeyd seramiğinden örnek.

Kaynak: http://kirsehirarkeoloji.blogspot.com.tr/2010/10/neolitik-seramik-yakndogu_18.html,e.t.11-09-2014

Şekil 4.18:Obeyd seramiğinden örnek.

4.2.3.Batı Anadolu Kalkolitik Çağı Seramiği

Bu bölgede başta tarihi Truva (Çanakkale yanındaki Hisarlık) şehri olmak üzere, Kumtepe, Thermi, Kusura' da araştırmalar yapılmış ve Balıkesir vilayetinde Kırkağaç' tan 16,5 Km. kuzey-doğudaki Yortan* mevkiinde de bir mezarlık kültürü bulunmuştur.

Çanakkale /Truva(Çanakkale Yakınındaki Hisarlık) 1 Şehri:“Truva 1 şehrinde cesetler, çocuk cesetleri müstesna, şehrin dışınagömülüyordu.Yortan mezarlığı bunun en iyi delilidir. Geç kalkolitik devir sakinlerine ait bu

*Yortan köyü, şimdi Bostancı adını taşıyor ve Manisa ilinin Kırkağaç ilçesi Gelenbe bucağına bağlı bulunuyor; köy, Gelenbe' nin 7 km. güneyindedir.

mezarlıktaki hediyeler sayesinde bu devrin seramiği hakkında aydınlanılmaktadır.Misia** ve Lydia'ya kadar yayılan Yortan kültürü Ege denizi sahiline kadar uzanırsa da bu kültürün doğuya yaptığı tesir, batıya ve Yunanistan üzerinde yaptığı tesirden daha büyük olmuştur (Kınal, 1998: 22).”

“Truva şehri seramikleri genellikle koyu gri ve siyah renklidirler, kırmızı olanlar azdır. Kapların üzerleri perdahlıdır, fakat Truva I şehri ile çağdaş olan Thermi (Lesbos adasında) kültüründe kırmızı ve siyah kaplar bir arada bulunmuştur. I. Truva’da görülen Kap şekilleri arasında en karakteristik olanlar ufki(horizontal yatay)kulplu,kaidesi koni şeklinde olan kâselerle ayaklı, tek kulplu kadehlerdir. Bu meyanda gaga ağızlı, eğik kenarlı ve tek kulplu testiler, uzun boyunlu, dört kısa ayaklı ve delik gibi kulplu vazolar ve bardaklarda vardır. Bu kapların yüzeylerine paralel çizgi grupları ile teşkil edilmiş zikzak, main (eşkenar dörtgen) veya üçgen şeklinde motifler çizilmiştir. Bu geometrik desenlerin yanında, yine aynı teknik ile yapılmış insan yüzü resimleri de çizilmiştir. Bunlar müteakip Bronz devrinde (Truva II) görülen ve insan yüzlü vazolar denilen matara şeklindeki kaplara öncü olmuşlardır (Kınal,1998: 22-23).”

Denizli / Beycesultan:“Geç Kalkolitik Çağın Batı Anadolu’daki önemli yerleşme birimlerinden biri de Beycesultan’dır. Denizli iline bağlı Çivril İlçesinin 5 km. güneydoğusundaki bu yerleşim yerinde saptanan 40 yapı katından XL - XX’nin (İ. Ö. 4000 - 3000) Geç Kalkolitik Çağa ait olduğu anlaşılmıştır.Geç Kalkolitik Çağ seramiği gri, siyah, kahverengi zeminli ya da bu renkler üzerine beyaz geometrik boyalı, bazıları çizi bezelidir (Vikipedi, b.t.).”

“Beycesultan GKÇ çanak-çömleği dört gruba ayrılmaktadır ve su şekilde özetlenebilir: Grup 1 kaplarının özelliği beyaz boyanın kullanılmasıdır, Grup 2 kapları ise form olarak Konya Ovası buluntularına benzemektedir. Grup 3’te ise omurgalı kâseler ortaya çıkar ve “Konya malzemesi” kaybolur. 4. grupta ise dışa eğik ağızlı omurgalı kâseler öne çıkmaktadır.GKÇkapları ETÇ I ve ETÇ II kaplarından daha kullanışlı ve daha iyi kalitededir.Fakat yine de

**Misia, Kuzeybatı Anadolu’nun Bursa, Balıkesir, Soma, Bergama ve Kırkağaç yöresine antik devirde verilen isimdir. Buranın yerli halkına da “Mysialılar” (Mysoi) adı verilmekteydi.

bunlar EKÇ Hacılar kaplarının kalitesinde değildir. Bu kültürünGüneybatı Anadolu'ya kültür düzeyi düşük olan bir göçmen grubu tarafından getirildiği düşünülmektedir. Bu durum Konya Ovası'nda da görülmektedir (Küçükbezci, 2012: 65).”

“Malzemeler genel olarak koyu açık (siyah-kahverengi), ot ve tasçıkKarışımlıdır. Bu bölge EKÇçanak-çömlekkültürü, koyu mallara ve saman/ot

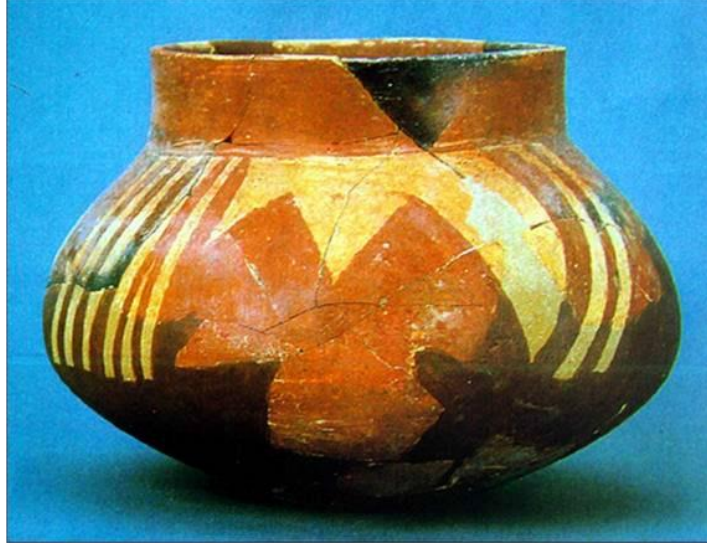
Katkısına yabancıdır bezeme az görülmektedir vemoatifler çok sınırlıdır. En genel bezeme turu, mat bir beyaz boya ile açıklyüzeye iri fakat iyi bir işçilikle yapılan çizgilerdir. Beycesultan ve Konya Bölgesi arasındaki iliksi en yoğun olarak GKÇ'nin ikinci evresinde (grup 2malzemesi) yaşanmıştır. Beycesultan örneklerinde bu kulplar ağız kısmının biraz üstüneyerleştirilmişken, Konya Ovası'nda genellikle kabın en geniş yerineyerleştirilmiştir (Lloyd-Mellaart 1962: 114). Yine iki tutamaklı testiler KonyaBölgesi'nde de görülmektedir. GKC sonlarında doğru ise Beycesultan-Konya bölgesi bağlantısı zayıflamıştır (Küçükbezci, 2012: 66).”

“Beycesultan seramik endüstrisi gayet kabadır. Bazılarının yüzeylerinde beyaz boya ile yapılmış şeritler halinde nakışlar vardır. Bu bakımdan Beycesultangeç kalkolitik kapları, Kusura*A seramikleri ile mukayese edilmektedir(Kınal, 1998:23).

Burdur / Hacılar; “İlk Kalkolitikte Hacılar çömlekleri gerek biçim gerek bezeme yönünden aşılamazdüzeyde ürünler yaratmışlardır. Hacılar kapları yalnız Anadolu'nun değil tüm Önsyave Ege dünyasının en önemli ve en özgün Kalkolitik çanak-çömleğidir. V.-II. Tabakakaplarının yaklaşık yarısı krem üstüne kızıl kahverengi boya bezemelidir. Çömlekçiçarkı kullanılmadan elde biçimlendirilmişlerdir. Astarlı ve çok parlak perdahlıdır.Bezeme ve biçimlerde bazı yenilikler izlenen I. tabaka yerleşmesine ait kaplarınsa üçteikisi boyayla bezenmiştir. Krem üstüne kırmızı boya bezemelerinin yanı sıra kırmızı

*KusuraHöyük, Afyon İl merkezinin 55 km. güneybatısında, Sandıklı İlçesi'nin 12 km. güneyinde, Kusura Köyü'nün hemen batısında yer alan bir höyüktür.Yerleşmenin Kalkolitik Çağ'dan Demir Çağı'na kadar yerleşim gördüğü anlaşılmaktadır. Kazılarda eskiden yeniye A, B ve C olarak tanımlanan üç ana tabaka saptanmıştır. A tabakaları Kalkolitik Çağ yerleşmesidir.

zemin üstüne beyaz çizgisel bezemeli olanlar da dikkati çeker (Çevik, 2009:565).”

Kaynak: Çevik, 2009:565

Şekil 4.19: Pişmiş Toprak, h: 17 cm, Hacılar, İ.Ö. 6. Binin ilk yarısı.

Kaynak: Çevik, 2009: 568

Şekil 4.20: Pişmiş Toprak, h:8,8 cm, Hacılar, İ.Ö. 6. Binin ikinci yarısı.

“Erken seviyede çömler şekil olarak daha basit olmakla birlikte üç boyutlu desenlerinve şerit, dalga gibi geometrik süslemelerin ağırlıkta olduğu görülmüştür. Boyalı ve boyasız tüm eşyalar cilalanmıştır. Neolitik seviyelere az sayıda ve kabataslak boyanmış eşyaların haricinde boyalı çanak çömleğe rastlanmamıştır. Tek renkli, düşey, borusekinde kulplu vazolar ve kâseler

ortaya çıkmıştır. Çanak çömleklerin % 75'inde boyalı süsler bulunmaktadır (Çevik, 2009:566).”

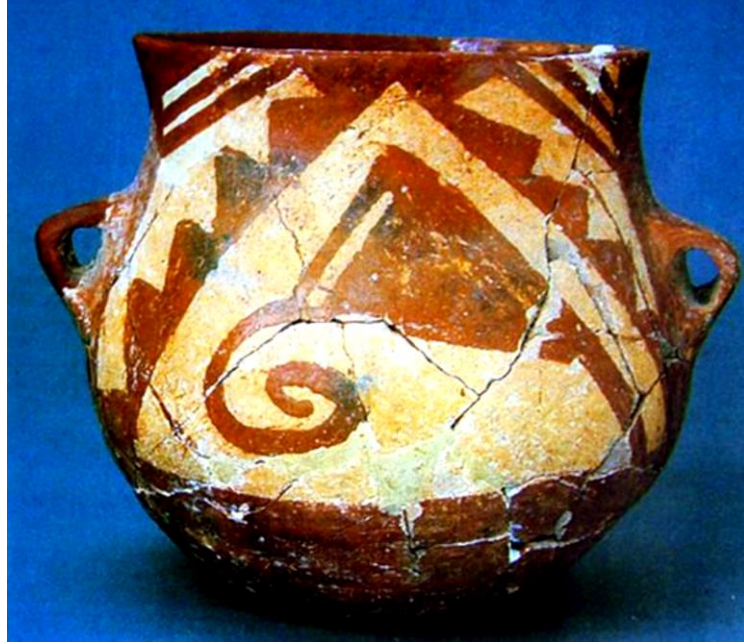

Kaynak:<http://kirsehirarkeoloji.blogspot.com.tr>

Şekil 4.21: Hacılar, Erken Kalkolitik, M.Ö. 6 binin ilk yarısı.

“Hacılar seramik kaplarındaki bezemelerde belirgin olarak beş farklı stilden söz etmemümkündür. Bunlar; geometrik stil, fantastik stil, büyük boşluklu stil, çizgisel stil ve kabartma stildir. Hacılar höyüğü seramik kap buluntularında, kabartma stilinde ürünesınırlı sayıda rastlanmıştır. Kültür katmanlarında arkeolojik kazılarda bulunan seramik kaplarda her tabakaya özel, belirgin bir bezeme ve biçim stilden söz etmek mümkündeğildir. Zaman zaman her bezemeye ve forma, tabakalarda herhangi bir sınırlama gözetilmeksizin rastlamak mümkündür (Çevik, 2009:567).”

“V.Tabaka; Seramik kaplar üzerinde bezeme ögesi olarak genellikle üçgenler ağırlıklıolarak kullanılmıştır. Bu üçgen betimlemeler boyut bakımından zaman zaman farklılıkgösterirler. Üçgenlerde kullanılan renklerin negatif-pozitif (siyah-beyaz gibi) olmadurumlarından faydalanılarak veya üçgenlerin sağa sola birer sıra kaydırılması ile oluşturdukları *testere dişi* sekli, kap bezemelerini durağanlıktan kurtarır ve onlarabelirgin bir hareket kazandırır. Üçgenlerin oluşturduğu kompozisyonlar dikey ve yatayçizgilerle ayrılmışlardır. Bu tabakada seramik kaplar üzerindeki betimlemeler genellikle tek sıra biçiminde kullanılmıştır (Çevik, 2009: 567).”

Kaynak: Çevik, 2009: 568

Şekil 4.22: Pişmiş Toprak, h:15,7 cm, Hacılar, İ.Ö. 6. Binin ikinci yarısı.

Kaynak: <http://www.gateofturkey.com/section/en/423/7/culture-and-art-anatolian-civilizations-first-settlements-in-anatolia-hacilar>

Şekil 4.23: Pişmiş toprak, İlk Kalkolitik Çağ.

“IV. Tabaka; Bu tabakada V. tabakadaki gibi üçgen ve testere dişi bezemelerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Kaplardaki bezeme kompozisyonları genellikle çiftsıra halinde yapılmıştır. Bezemeleri oluşturan

üçgenler karelere bölünmüş alanları içerisine negatif ve pozitif görüntü verecek şekilde (siyah-beyaz) bezemelere yerleştirilmiştir. Tabakalardaki kaplar üzerine işlenmiş bezemeler çizgilerin kontur şeklinde kullanıldığı üçgenlerle birlikte testere dişli sarkık üçgenler bu bezemelerin ana unsuru olarak kullanılmıştır. Neolitik Çağ'da Çatalhöyük oda ve tapınma yerlerinde görülen el motifi geleneği Çatalhöyük'ten sonra Hacılar seramik kaplarında stilize edilmiş şekilde karşımıza çıkar. Çatalhöyük'te dört parmaklı olan el figürüne, Hacılar seramik kap buluntularında üç parmak biçiminde rastlanır. Kaplar ne kadar büyük olursa olsun Hacılar çömleklerinin iki yatay sıradan daha fazla motif kullanmadıkları görülür (Çevik, 2009:568).”

“III. Tabaka; Bu tabakada bulunan kapların bezemeleri V. ve IV. tabakalarla benzerlik göstermekle birlikte IV. tabakadaki kap bezeme stiline devamı niteliğini taşır. Ancak bu katmanda ilk kez yeni bir bezeme ögesi olarak, spiral motifi görülmektedir. IV. tabaka kapları üzerinde görülen iki sıra şeklindeki, üçgen bezemeli kompozisyona bu tabaka kaplarında da rastlanır (Çevik, 2009:568).”

“II A Tabakası; Bu tabakada bulunan kaplar üzerindeki bezemelerde üçgen şekillerinin sayıca azaldığı görülür. Bu evrede üçgenlerin oluşturduğu negatif ve pozitif şekil bezemeler ile testere dişli bezemeler yerlerini geometrik desenlerden farklı, hareketli çizgilerden oluşan bezemelere bırakmıştır. Bu tabakada ilk defa kaplara kulplu eklendiği göze çarpmaktadır. Kulplu kaplara tek veya çift taraflı yapılmıştır. Ancak kulplu seramikler oldukça sınırlı sayıda dır (Çevik, 2009:568).”

Kaynak:<http://www.gateofturkey.com/section/en/423/7/culture-and-art-anatolian-civilizations-first-settlements-in-anatolia-hacilar>

Şekil 4.24: Hacılar. Pişmiş toprak İ.Ö.6 bin yılın ikinci yarısı.

“I Tabaka; Bu tabakada ele geçen kapların belirgin olarak üç özelliğinden söz edilebilir. Bunlar şöyledir; ilk defa bu tabakada tabak olarak veya kapların ağzını kapatmak için kullanılan yuvarlak formdaki seramikler bu değişimin dikkat çekici öğeleridir. Bu seramikler üzerinde diğer katlara oranla geometriden kurtulmuş değişik bezemelerle süslemeler yapılmıştır. Bu tabakada daha yayvan ve boğazı daralan kaplara rastlanmıştır. Kapların iki tarafına II. tabakada olduğu gibi daha geniş çaplı kulplar eklenmiştir. Kaplar ne kadar büyük olursa olsun Hacılar çömleklerinin iki yatay sıradan daha fazla motif kullanmadıkları görülür (Çevik, 2009:568).”

Kaynak:<http://www.gateofturkey.com/section/en/423/7/culture-and-art-anatolian-civilizations-first-settlements-in-anatolia-hacilar> .

Şekil 4.25: Hacılar, Erken Kalkolitik, M.Ö. 6 binin ilk yarısı.

“Hacılar desenleri günlük kullanım kapları üzerinde uygulanmıştır. Kullanım kapları hacim değişiklikleri göstermelerinin yanı sıra genelde silindirik/küresel bir formasahiptir. Bu kullanım kaplarını basık sürahiler, kâseler, depolama kapları ve yayvantabaklar oluşturur. Hacılar desenleri temelde silindirik bir form üzerinde bant şeklinde ve varsa kâsenin içinde dairesel üç boyutlu bir yapı gösterirler (Çevik, 2009:570).”

4.2.4.Orta Anadolu Kalkolitik Çağı Seramiği

“Orta Anadolu’daki EKÇ (Erken Kalkolitik Çağ) kültürlerinin, çanakçömlekli Neolitik Çağ’ın bir devamı olduğu düşünülmektedir. Bu dönemde Goller Bölgesi, İç Anadolu ve Ege Bölgesi’nde boya bezemeli çanakçömlek daha da gelişmiştir. Bu geleneğin görüldüğü yerleşimyerleri arasında; Hacılar, Kuruçay, Karain Mağarası, Can Hasan ve Batı Çatalhöyük sayılabilir. Hacılar’daki bezeme geleneğine “fantastik üslup” denilmiştir. Bu kültür Antalya yakınlarındaki Karain mağarasında da görülmektedir. Buradaki kapların bazılarında krem astar üzerinde kırmızı boyabezeme bulunmaktadır. Konya-Karaman malzemeleri ile karşılaştırılabilecek başka yerleşmeler, Tarsus Gözlükule ve Mersin Yumuktepe’ dir(Küçükbezi, 2012:64).”

“Kuruçay’da kullanılan bant bezeme gibi bazı bezemelerin benzerleri KonyaOvası’nda görülürken, Konya-Karaman bölgesi ve Çukurova Bölgesi’ne özgü olan şevron bantlar ve satranç motiflerin benzerleri de Kuruçay ve Burdur Bölgesi’nde ortaya çıkmıştır. Buna rağmen bazı araştırmacılar Konya, Karaman ve Burdur bölgeleri seramik kültürleri arasında bir yakınlık olmadığını savunmaktadırlar(Küçükbezi, 2012:65).”

Yozgat/ Alishar Höyük: “Alishar’ da VII kültür tabakası tespit edilmiştir. En alttaki kalkolitik tabakada siyah zemin üzerine kafesli çizgiler, haçlar ve zikzak tarzı geometrik şekillerin içlerinin beyaz sarı bir macun ile doldurularak nakışlanmış kaplar bulunmuştur. Bu seramikler siyah ve gri elle yapılmış, perdahlı monokrom kaplardır. Seramik perdahlamada kullanılan perdah taşlarından hafriyatta ele geçmiştir. Nakışlama olarak sadece zikzaklar, haç veya dama şekilleri görülür (Kınal, 1998:25).”

Çorum/ Alacahöyük : “Buradaki kalkolitik tabakalar koyu griden siyaha kadar değişen seramik parçaları yanında gayet kaba bir hamurdan dışı gri, içi siyah, bazen da kırmızı kaplar bulunmuştur. Hepsi perdahlıdır. Boya astarı ya daha açık veya kırmızımtırak renktedir. Bunlar umumiyetle Alishar İkaplarını andırırlar (Kınal, 1998:26).”

Samsun/ Dündartepe: “Yapılan kazılarda Kalkolitik kültüre ait 4 yapı katı bulunmuştur. Bütün bu kaplarda bulunan kaplar elle yapılmış, boya astarlı ve perdahlıdır. Dündartepe seramiği Alishar ve Alacahöyük kaplarına çok benzemektedir. İnkrustasyon’ lu (Macun ile doldurularak nakışlanma) pek nadir görülür. Fakat bazı parçalarda tırnakla yapılmış çentikli süsler vardır (Kınal, 1998:27).”

Konya/Çatalhöyük:“Bir başka önemli EKÇ yerleşmesi BatıÇatalhöyük’tür. Burada bulunan EKÇ çanak-çömleklerini Mellaart Erken Kalkolitik I (birinci sondaj yeri ve ikinci sondaj yerindeki yerleşim alanındakiler) ve Erken Kalkolitik II (ikinci sondaj yerindeki çukurlardan çıkan malzemeler) olmak üzere, iki gruba ayırmıştır. EK I (Erken Kalkolitik I) malzemeleri Hacılar’daki örneklere benzemektedir. Bu grubun malları; devetüyü ya da kırmızı hamurlu, beyaz taşçık ve mika benzeri katkılı ve bazılarında çok az saman katkılıdır. Fırınlama orta derecelidir. Kaplar spiral şeklinde yapılmışlardır. Çanak-çömleklerdeki boya mat, ince ve siliktir. Açıklama ise boyadan sonra gerçekleşmiştir. Kullanılan boyanın rengi kırmızı, silik-kırmızı ve acık kahverengidir. Siyah ya da koyu kahverengi ise hiç kullanılmamıştır. Kabin dış yüzeyi genel olarak astarsızdır ve bu da kaba bir yeşilimsi-krem ya da acık kırmızı ton vermektedir. Fakat en iyi kap örneklerinde krem ya da sarımsı bir astar görülmektedir. Paralel horizontal (yatay düzlem)zizzaklar, şevronlar (v biçimli kıvrım), üçgenler ve noktalar, bezeme olarak kullanılmış bazı motiflerdir. Kap formu olarak en çok derin kâseler, boyunlu ve iki kulplu çömlekler, ağız bolumu yivli çanaklar, omurgalı kâseler, sepet-kulplu çömlekler ve düz orta büyüklüğünde çömlekler/testiler kullanılmıştır (Küçükbezci, 2012: 67).”

4.2.5.Doğu Anadolu Kalkolitik Çağı Seramiği

Van/ Tilkitepe:“Tilkitepe’nin en alttaki III. tabakasında Tel Halaf sitilinde boyalı ve perdahlı kaplar bulunmuştur. II. Tabakada bulunan boyasız kapların şimdilik paralelleri yoktur. Kalkolitik kültürün son safhasında ise (I.tabaka) saman karıştırılmış bir hamurdan imal edilmiş mat kırmızı bir seramik nevi görülmüştür. Üzerine boya ile dalgalı nakışlar yapılmıştır (Kınal, 1998:28).”

Erzurum / Karaz:“Erzurum’ un 15 km. kuzey-batısında bulunan Karaz Höyük’ te 3 kültür katı tespit edilmiştir. En üstteki bakır çağ kültürünün altındaki tabakalarda Kalkolitik çağın elle yapılmış, siyah seramikleri çıkarılmıştır. Karaz höyük kazılarının Anadolu prehistoryasındaki önemi, monokron seramiklerin gerek kabartma olarak yapılmış spiral motifleri, gerekse şekil ve teknik bakımından Filistin’ deki KirbetKerak seramikleri ile mukayese edilebilmesinden ileri gelmektedir. Bu iki seramik grubu arasında şekil ve teknik bakımından da benzerlik vardır. Fakat bu seramik nevi Er Bronz çağına konulur (Kınal, 1998:28).”

4.3.Tunç (Bronz) Çağı Tanımı ve İnsanlarının Yaşam Biçimleri

“Kalay ve bakırın karışımından olan tunç madenin alet ve kap yapımında kullanılması 3. binin başlarına rastlar. Bu dönemin en önemli teknolojik buluşları 4 tekerlekli araba ve çömlekçi çarkıdır. “Seramikler artık makine ile üretiliyordu. Bu, dünyada sanayileşmenin ve endüstrileşme atılımının ilk adımıdır (Akurgal, 2005:12).”

Troya Uygarlığı (M.Ö.3000-1200)

Hatti Uygarlığı (M.Ö. 2500-1750)

Hurriler (M.Ö. 2300-1245)

Asur Ticaret Kolonileri (M.Ö. 1950-1750)

Hitit Beylikler dönemi (M.Ö.1900-1700)

Hitit Uygarlığı (M.Ö. 1660-1190/1183)

Mitanniler (M.Ö. 1500-1270)

Demir Devri (Karanlık Dönem) (M.Ö. 1200-750)

“Yaklaşık 1200-1300 yıl süren İlk Tunç Çağı,genelde Romen rakamları ile yazılan üç alt evreye ayrılmıştır. I-II-III şeklinde gerçekleştirilen bu bölümlenme de gerçekte yapaydır. Bu dönemde pek çok bölgede kültürlerin sıçrama yapmadan muntazam geliştiği izlenmekte hatta bazı bölgelerde ise daha durağan bir kültür gelişimi görülmektedir. Bu yapay ayrımlar Anadolu’da ilk defa Mezopotamya kronolojisine uygun olarak Gözlükule (Tarsus) kazı sonuçlarına göre sunulmuştur. Yeni kazılarla bulguların daha ayrıntılı ve sistemli bir şekilde ele geçirilmesi, 14 C tarihlerinin çoğalması bu evreleri de

yine yapay olarak “a”, “b” gibi alt evrelerine ayırma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. İlk Tunç Çağı I-III.evreleri, bu şekilde a ve b gibi iki alt safhaya bölünmektedir (Harmankaya ve Erdoğan, 2002: 7-41).”

“Kalkolitik Çağ’dan itibaren Eski dünya da başlayan ticaret ilişkileri ve kültürlerin etkileşimi, Anadolu yarımadasını Akdeniz-Ege-Karadeniz deniz ticareti ile Mezopotamya-İran-Kafkaslar-Balkanlar arasındaki kara ticaretinin merkezi durumuna sokmuştur. Arkeolog ve tarihçilerin Son/Geç Kalkolitik Çağ adı verdikleri çağdan İlk Tunç Çağı adını verdikleri çağa geçişin, kesin bir tarihi söylenememektedir. Bu geçişi iklimsel olaylara ya da göç gibi önemli kriterlere de bağlamak yanlıştır. Yine bir başka yanlıştır bu geçişin kesintisiz olduğunun söylenmesi ya da artık İlk Tunç Çağı’na girilmiştir tanımlaması yapılmasıdır. Son Kalkolitik Çağ adı verilen dönemdeki kültür öğeleri, yerel geleneklere bağlı olarak gelişmesine devam etmiştir. Gözlükule’ de gaga ağızlı testilerin ortaya çıkışı İlk Tunç Çağı ayırım için ilk yapay kıstas olmuştur (Harmankaya ve Erdoğan, 2002: 7-41).”

“Evrenin genel özellikleri olarak dine ve askeri güce dayanan bir sistem içinde, deniz ve kara ticaretinin varlığı ile bölgeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaştığı, büyük miktarda bakır kullanımı ile birlikte arsenli tunç üretiminin bu evrede başladığı söylenebilir. Maden üretimi gibi karmakarışık bir teknolojiyi bilmek, çağın iş kolları arasında herhalde en çok tutulan iş kolu olmuştur. Taş yontuculuğu da önemini kaybetmemiştir. Büyük yerleşme yerlerinin hemen hepsi sur duvarı ile korunmaktadır. Deniz ticaretinin artması doğal liman olan körfezlerde, koylarda yeni yerleşmelerin kurulmasına, küçük köylerin kasabalaşmasına yol açmıştır. Kervan yolları üzerinde ve dağlar arasındaki doğal geçitleri tutan yerleşmeler de önem kazanmıştır. Doğu ile batı arasındaki kervan yolları, mevsimlere ve sosyal olaylara göre de yer değiştirmektedir. Ticareti organize eden kişiler, belki kendi toplumlarında önemli kişi haline gelerek, o toplumu idare eden seçkin sınıfına dahil olmuşlardır. Yerleşme birimleri örgütlenmiştir. Kasabaları yönetecek idari sınıfta ortaya çıkmıştır. Yönetici sınıf olasılıkla hem askeri hem de dinsel sınıfı da temsil etmektedir. Tüm yerleşmelerde tapınak ya da tapınak vazifesi gören yapılar inşa edilmiştir. Toplumdaki sınıflar arasında doğal olarak askeri sınıf

daönem kazanmıştır. İş bölümüne yönelik sosyal sınıflar daha belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Bu evrede daha önceki evrenin dericilik, dokumacılık gibi işlerinin büyük ölçüde değişmediği, Son Kalkolitik Çağ bulgularından farklı bulgular bulunmamasından anlaşılmaktadır. Tarım ve hayvancılık gelişmiştir. Avcılıkta Kalkolitik Çağ'da olduğu gibi kişisel yürütülen, ailenin besin ekonomisine katkı amacıyla yapılan bir iş olmuştur. Yörelere göre Neolitik-Kalkolitik Çağ mimari özellikleri devam etmektedir. İçbatı Anadolu Bölgesi'nin kuzeybatı ucunda, Eskişehir yöresinde, Antalya civarında ve Doğu Anadolu'nun bazı yerlerinde "Anadolu tipi yerleşme" adı verilen bir düzende yapıların bir avlu etrafında radial planda sıralanmış olduğu yapılan kazılarda ortaya çıkarılmıştır. Bu özelliğin tüm Anadolu'yu kapsayıp kapsamadığı bilinmemektedir. Bu bilinmemede kazılan alanların küçüklüğü rol oynamaktadır(Harmankaya ve Erdoğan, 2002: 7-41)."

4.3.1. Tunç Çağında Seramik Kaplar ve Yüzey Tasarımları

Batıda, Ege ve Marmara Bölgesi'nde Troya I evresinde görülen çanak çömlek mal türü hâkimiyetini kabul ettirmiştir. İç Anadolu Bölgesi'nde ise Son Kalkolitik Çağ çanak çömlek mal grupları devam etmektedir. Doğu Anadolu'nun kuzey kesiminde Erzurum-Kars bölümünde Karaz malı ile Gürcistan etkili Sioni benzeri mal, güney kesiminde Yukarı Fırat bölümünde Karaz malı ile Mezopotamya kökenli mallara ait kaplar bulunmaktadır. Güneydoğu Anadolu'da Orta Fırat bölümünde Son Kalkolitik Çağ/ İTÇ I. evredeyalın basit mal ile saklı astar bezemeli mal örnekleri hakim mal gruplarıdır. Uruk Dönemi gelenekli biçimler de bulunmaktadır. Güney ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde çark yapımı kaplar üretildiği halde batıya bu teknoloji henüz gelmemiştir. Tüm buluntular Doğu Anadolu'nun güneyinde ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, Geç Uruk'dan İTÇ I. evreye bir devamlılığın olduğunu işaretler (Harmankaya ve Erdoğan, 2002: 7-41)."

Anadolu yarımadasında Tunç Çağı, Doğu Anadolu, Güney Anadolu, Orta Anadolu, Batı Anadolu olmak üzere 4 ayrı bölgede yapılan kazılar göz önüne alınarak incelenmiştir.

4.3.2.Güney Anadolu Tunç Çağı Seramiği

“Bu bölge için en iyi tabakalanma veren yer H. Goldman başkanlığında kazılanTarsus Gözlükuleyerleşmesidir.Özellikle İlk Tunç Çağı içinde Akdenize çokyakın konumda belki bir liman kenti de olan Gözlükule verimli Çukurova'nınçeşitli gıdalarının, Toros Dağları madenlerinin Akdeniz ve Ege dünyasına çıkışkapısı olmuştur.Bu evrede Son Kalkolitik Çağ ürünlerolan Saman yüzlü ve Devetüyü çark yapımı malların az oranda olsa devamettiği izlenmiştir. Kilikya İTÇ I safhasının Son Kalkolitik-İTÇ I evresine geçişigösterdiği ileri sürülmektedir. Anadolu tipi el yapımı gaga ağızlı testilerin ortayaçıkışı bu bölgedeki İTÇ I başlangıç sebebi olmuştur. Gözlükule'de evreninhakim mal grubu kum katkılı kırmızı yüzey renkli malıdır. Güneydoğu ile varolan etkileşim, basit yalın mal ile anlaşılmaktadır.Gaziantep Tilmen Höyüközellikle bu evrenin Doğu Akdeniz Bölgesi ile olan ilişkilerini göstermesiaçısından önemlidir.Doğu Akdeniz Bölümünün güneye uzantısı olan AmikOvası'nda Tell el Cüdeydeve Tabara el Akradkazılarında bulunanlar, KuzeySuriye, Doğu Akdeniz Bölümü ve Malatya-Elazığ yöreleri arasındaki ilişkileride ortaya koymuştur.Amik Ovası'nda gerçekleşen yüzey araştırması ve höyükkazıları sonucunda R. J. Braidwood, Anadolu tarihöncesi arkeolojisi için bir ilkolan ova ya da yöre safhalaşmasını Amik Ovası kültürlerine uygulamıştır.Braidwood'un A-B-C gibi harflerle belirlediği bu safhalaşmanın G evresi İTÇ I.evresinin karşıtıdır. Bu evrede basit yalın mal ile saklı astar bezemeli maldankaplar çanak çömlek örnekleri görülmektedir.Yöre daha çok Kuzey Suriye kültür etkileşimi altındadır (Harmankaya ve Erdoğu, 2002: 7-41).”

Mersin/ Yumuktepe:Er Tunç Dönemi: “Mersin hafiriJ. Garstang,bu devrin mimarisinde ve seramik endüstrisinde müşahede ettiği değişikliklere dayanarak, Bakırçağ dediği bu devri Er ve Geç olarak iki safhaya ayırmaktadır. Bunlardan eski safhayı XII A tabakası temsil etmektedir. XII A seramikleri elle yapılmış, koyu gri veya siyah astar üzerine beyaz boya ile paralel çizgi gruplarıyla nakışlanmıştır. Bu tarza benzer seramiği biz Mersin kalkolitiğinden

de tanımaktayız, fakat o zamanki nakışlama tamamen başka bir teknik olan incrustation* usulü ile yapılmakta idi (Kınal, 1998:37).”

“Bronz Çağı çanak çömleği, siyah veya koyu kahverengi renginde olup veyahut dış yüzeyi koyulaştırılmış ve sonrasında yüzeyi beyaz renk ile sık bir şekilde çizilen düzgün çizgilerle bezenmiş kırmızı seramiktir. Bu yeni çanak çömlek malları önemli kültürel değişimi yansıtmakla birlikte, Kilikiabölgesinin dış bölgelerle III. bin yılda ilişkileri kanıtlaması anlamında önem teşkil etmektedir. Çanak çömlekler teknolojik, morfolojik ve dekoratif karakterleriyle Eski Bronz çağı dönemi Batı Anadolu ve Kapadokya ile olan ilişkinin bir kanıtı gibidir. Fonksiyonel anlamda ise yeni tüketim ihtiyaçlarını yansıtmakla beraber (örneğin şarap),Eski Batı Anadolu Bronz çağında ortaya çıkan yeni kültürel ve ticaret gereklerini karşılama ile bağlantılıdır. Bunun kanıtı, Troia malı iki tutamaklı “depas” seramiğinin III. bin yılda tüm Kilikia bölgesinde ele geçirilmesi olarak gösterilebilir (Caneva ve Köroğlu, 2010:53).”

Geç Tunç Dönemi: “ Bu dönem seramiği Anadolu kültürel merkeziyle bağlantılıdır. Nitekim, bu seramiklerin hamurunda standartlaşmış mineral katkıları kullanılmışken, oval şeklinde, kırmızı boyalı açılanmış Hitit ile aynı dönemde görülen formlarla benzer olduğu gözlemlenir. Bu dönemin egemen kültürü olan Anadolu merkezinin Yumuktepe üzerindeki etkilerini gösteren bir kanıt niteliği taşıması anlamında önemlidir. Yumuktepe yerleşmesi ve genel anlamda Kilikia bölgesi, III. bin yıl Batı Anadolu ile aynı zamanda deniz yoluyla gerçekleştirilen yeni bir kültürel değiş tokuşun başlangıcı olarak yorumlanabilir. III. bin yılın ikinci yarısına ait tüm Batı Anadolu bölgesini karakterize eden iki gözlü kadehlerin Suriye, Yukarı ve Aşağı Fırat vadisine kadar yayıldığı gözlenmektedir. Bu Kilikia'nın iki değişik kültürel coğrafyanın iletişimini sağlayan bir köprü rolü oynadığını, kültürel malların Kıbrıs'dan Batı Anadolu'ya kadar yayılmasındaki rolünü kanıtlar niteliktedir (Caneva ve Köroğlu, 2010:53).”

*incrustation: Kabuk bağlama, kaplama.

4.3.3.Batı Anadolu Tunç Çağı Seramiği

“Batı Anadolu kıyılarının Erken Tunç Çağı anak ömleği el yapımıdır. Erken Tunç Çağı II ve Erken Tunç Çağı III A döneminde ömleki arkının kullanılmaya başlamasıyla bu gelenek değişir. Batı Anadolu kıyı kesiminde seramik geleneği Geç Kalkolitik’ ten Erken Tunç Çağı’ na uzanan kesintisiz bir gelişmeyi yansıtır. Erken Tunç Çağı I,anak çömleğinin genellikle koyu renk astarlı perdahlı olduğu, böylece bölgenin Geç Kalkolitik geleneklerinin izlendiği görülür. Bu dönemin daha ileri aşamalarında renk değişerek kıızıl kahverengiye döner. Ağız kenarları düz olarak içten kalınlaştırılmış kâseler kuzeyden güneye bütün kıyı boyunca geniş bir alana yayılır. Bu tip çanaklarda boynuz gibi üçgen çıkıntılara çok rastlanır (Anadol, 2011:136).”

Kaynak: Anadol, 2011:257

şekil 4.26: Boynuzlu anak Erken Tunç Çağı I, Liman Tepe.

“Ayaklıklar ve yüksek halka dipler sık görülen bir özelliktir. Kâselerde yatay delikli ya da deliksiz tutamaklar kullanılmıştır. Erken Tunç Çağı I döneminin sonlarına doğru kâselerde yatay kulplar sık görülür. Gaga ağızlı testiler ve üçayaklı pişirme kapları da bu dönemde Batı Anadolu sahil kesiminin tipik kap formlarındandır (Anadol, 2011:136).”

“Üayaklı pişirme kapları çeşitli boylarda üretilmiştir; bazı örneklerin ağız kenarlarında emzik benzeri düzeneklerin bulunuşu bunların aynı zamanda sıvıları kaynatmakta ya da pişirmekte kullanılmış olabileceğini de düşündürür. Değişik formlardaki çanak çömleklerle bağlantılı olarak çeşitli kapak tipleri

bulunmuştur. Siyah perdahlı,küresel gövdeli testiler özellikle İzmir bölgesinde mezarlarda çok yaygındır (Anadol, 2011:136).”

Kaynak: Anadol, 2011:137

Şekil 4.27: Bakla Tepe Erken Tunç Çağı I mezarlığından bir grup siyah astarlı testi.

Ünlü Kiklad* tavaları da Ege’de ilk kez bu dönemde ortaya çıkar. Bu tip çanak çömlek türünün Batı Anadolu kıyı şeridinde görülen örnekleri yalnızca Liman Tepe’ de ve Bakla Tepe’ de bulunmuştur. Ayrıca Karahisar’da bulunmuş tek bir örnek vardır. Anadolu’ da çıkan buluntular bazı bölgesel farklılıklar yansıtır; bunlar Kiklad örnekleri taklit edilerek Batı Anadolu’da üretilmiş olmalarıdır. Bu örneklerde görülen kazıma ve baskı bezemelerin tam paralellerine Kikladlar’ darastlanmaz, ama benzer örnekler vardır(Anadol, 2011:136).”

Kaynak:Anadol, 2011:260

Şekil 4.28: “Kiklad tavaşı” parçası, Erken Tunç Çağı I, Liman Tepe.

*Kikladlar, Ege Denizinin güney kesiminin ortasında yoğun bir küçük adalar topluluğudur.

Kaynak: Anadolu, 2011:261

Şekil 4.29: “Kiklad tavası” parçası, Erken Tunç Çağı I-II, Karahisar.

Kaynak: Anadolu, 2011:240

Şekil 4.30: Baskı ve kazıma bezemeli “Kiklad tavası”, Erken Kiklad II (İ.Ö.2700-2300), Syros, olasılıkla Chalandriani mezarlığı.

“Batı Anadolu’da Erken Tunç Çağı I’in geç aşamalarında Erken Kiklad II dönemine özgü ithal ürünler görülmeye başlar. Bu ithal kapların en önemli örneklerinden biri ufnis sos kaplarıdır. Troya’da ortaya çıkan buluntular Blegen tarafından “Erken Ege Kapları” olarak sınıflandırılmıştır (Anadol, 2011:137).”

“Batı Anadolu kıyı şeridinde Erken Tunç Çağı I seramiği üzerinde sık görülen bezemeler kazıma geometrik motiflerden oluşur. Bunlara çoğunlukla beyaz dolgu doldurulmuştur. İnce beyaz boyama geometrik bezeme Geç Kalkolitik’ ten gelen bir gelenek olarak yaygındır (Anadol, 2011:138).”

“Erken Tunç Çağı II’ nin erken dönemleri çanak çömlekte Erken Tunç Çağı I, gelişiminin devamını yansıtır. Çanak çömleklerin rengi daha açıktır. Bu dönemde daha yüksek kaliteli ithal sos kapları kullanılır. Bunların Anadolu topraklarındaki örnekleri yalnızca Liman Tepe’de bulunmuştur. Kulpları kazımalı ithal Kiklad taşıma çömlekleri bu dönemin bir başka karakteristik grubunu oluşturur. Genellikle bu tip çömleklerin dıştan kalınlaştırılmış bir ağız ve gövdenin üst bölümünde üzeri halat motifi bezemeli şeritler vardır. Kiklad Adalarının çoğunda görülen bu çömlekler bu dönemde Ege’deki “uluslararası ruhun” en önemli kanıtlarından biri, Ege’nin dört bir tarafından yayılan yoğun ticaret etkinliğinin göstergesi olarak kabul edilir (Anadol, 2011:138).”

“Erken Tunç Çağının geç bölümüne, yeni ortaya çıkan bir dizi mal gurubu ve kap formu damgasını vurur. Siyah perdahlı ve kırmızı astarlı ince nitelikli kaplarla birlikte yeni bazı içme ve içecek sunma kaplarının ilk kez bu dönemde görülmesi Orta Anadolu’yla ilişkilerin yoğunlaşmasına bağlanabilir(Anadol, 2011:139).”

“Bölgede tabakalanması ile anahtar görevini gören yerleşmeyi Hisarlık Tepe’dir. Hisarlık Tepe/TroiaI, kentinin ilk yapı katları olan a-f katları, yörede İlk/Erken Hellas I evresi ile çağdaş olan İTÇ I. evreye tarihlenmektedir. Troia I, Yapı katlarındaki çanak çömlek üretim tekniklerinin, kap biçimlerinin tüm bölgeye hâkim olduğu görülmektedir(Harmankaya ve Erdoğan, 2002: 7-41).”

Manisa / Yortan (Bostancı Köyü) Höyüğü:“Batı Anadolu’da farklı merkezlerde bulunan veya çeşitli yollardan ele geçen “yortan” adı ile tanınan bu tür seramik, bölgenin Eski Tunç Çağı’nın karakteristik seramiğini temsil etmektedir. İ.Ö. 3.bin yılda Batı Anadolu bölgesinde geniş bir alana yayılım göstermiştir (Sipahi, 2000: 93).”

“Henüz çömlekçi çarkının icat edilmediği dönemde bu, elle şekillendirilen siyah astarlı, parlak perdahlı kapların yüzeyleri, beyaz boya ve silik astar üstüne işlenmiş geometrik, kesik motifleri ile bezelidir. Bu çizgilerden bazılarının içleri beyaz macunla doldurulmuştur. Belli başlı pişmiş toprak eserler arasında gaga yada kesik gaga ağızlı testiler, çanaklar, meyvelikler, boyunluveya boyunsuz çömlekler, ördek biçiminde kaplar, koku kapları, ikili, üçlü veya dörtlü tuzluk benzeri kaplar, ayaklı ayaksız, bazıları kapaklı kaplar vb. sayılabilir (Kırkağaç Kaymakamlığı, Anonim, b.t.).”

4.3.4.Orta Anadolu Tunç Çağı Seramiği

Eski bronz devrinde en önemli yerleşim Kızılırmak civarında görülür.

“İTÇ I. evre kronolojisi Troya/ Çanakkale ve Demircihöyük /Eskişehir çanakçömlek endüstrileri karşılaştırmaları ile kurulabilmektedir.Bölgedeki Son Kalkolitik Çağ kültürü ilerlemiş bir kültürdür. Bu kültürü daha sonra ortaya çıkan kültürlerden ayırmak zordur(Harmankaya ve Erdoğan, 2002:7-41).”

Bu döneme ait, yüzey bezemesi açısından en kaliteli ve önemli örnekleri bazı kült vazolar üzerinde görmekteyiz.

Çorum/ Hüseyindedede Vazosu (İ.Ö. 1600):“İ.Ö. 16. Yüzyıla tarihlenen Hüseyindedede kült vazosu son derece ince elenmiş hamurdan yapılmış vazonun kırmızı astarı, ağız kenarı içinde de devam etmiştir. “Tüm gövdenin dört ayrı frizde kabartmalarla doldurulması, eski Hitit Çağı’nın özelliğidir. Dikey dört simetrik şerit kulp arasındaki alana, aşağıdan yukarı doğru 1. ve 2. Frizlerdeki kabartalar yerleştirilmiştir. İçbükey silindirik boyunda yer alan 3. Friz vazonun en geniş frizini oluşturmaktadır. Bitik - İnandıktepegrubundaki vazolarda olduğu gibi ana tema ve merkezi sahne bu alanda yer almıştır. Ağız kenarı altındaki sonuncu friz, en dar olanıdır. Bütün frizler yatay ince yivlerle sınırlandırılmıştır. Vazonun 2. ve 3. Frizleri arasında kalan dar bant,

İnandıktepe ve Bitik vazosunun aksine nakışsızdır. Bu alan krem astarlıdır. Oldukça kaliteli bir hamurdan hazırlanan kabartmalar, ayrı ayrı hazırlanarak vazoya yapıştırılmışlar. Figürlerin yapıştırılacağı kesim daha önce belirlenerek kertiklenmiş, böylelikle kabartmaların gövdeye daha sağlam yapışmaları sağlanmıştır. Bazı figürler 1.5 cm derinliğinde ve oldukça yüksek kabartmalar şeklindedir. Figürler kırmızı, krem ve siyah olmak üzere üç ayrı renkte gösterilmiştir. Renkler, astarla son derece uyum içinde olup, vazoda bir canlılık yaratılmıştır. Son yapım aşamasında, vazoya parlak bir perdah uygulanmıştır (Yıldırım, 2006: 341).”

Kaynak: www.milta.com

Şekil 4.31:Hüseyindedede Vazosu İ.Ö. 1600

“Hüseyindedede vazosunun geniş ağız kenarı üzerindeki düzenleme bu gruba ait kabartmalı vazoların ortak özelliklerinden biridir. Ağız kenarı üzerinde kanallarla bağlanmış karşılıklı boğa başları ve bir tekne yer almıştır. Tekneye konulan sıvı, kanallar yardımıyla boğa başlarından geçerek, vazosunun içine akmaktadır. Böylelikle bu tip kapların hem libasyon* kabı olma özellikleri hem de boğa kültürüyle ilişkileri vurgulanmıştır. Anadolu tasvir

*Libasyon kabı; kutsal kap, sıvı kurbanı anlamına gelir.

sanatında, Kült kaplarının ağız kenarları üzerinde boğa başları ile akıtacak düzeneğinin olması, düşünce olarak Eski Hitit Çağı' nın bir yeniliği değildir. Bu uygulamanın erken örnekleri veya ilk prototipler, Assur Ticaret Kolonileri Çağı' nın geç evresine ait Kültepe ve Alişar kült kaplarında görülmektedir. Vazonun ağızındaki dört boğa kısa boynuzludur ve kulak gösterilmemiştir (Yıldırım, 2006: 341).”

Kaynak: Yıldırım, 2006: 363

Şekil 4.32: Vazonun ağız kenarındaki düzenleme.

“Boğaların genel fizyonomisi İnandıktepe örneklerine benzemekle birlikte, Hüseyindeboğalarında, gözyaşı akıntısı, gözden buruna kadar uzanan şeritler ve burun kırışıklıkları gibi detaylar da gösterilmiştir. Vazonun ağız kenarı üzerindeki bir tekneye aplike edilmiş boğanın ağızından sıvı akıtılması düşüncesi ise Anadolu sanatında eski bir gelenektir. Bu eserler fırtına tanrısının kutsal hayvanlarının, aynı zamanda su kültürüyle ilişkilerinin de ortaya koymaktadır(Yıldırım, 2006: 342).”

Kaynak: Yıldırım, 2006: 363

Şekil 4.33: Ağız kenarındaki tekne ve boğa biçimli akıtacağı.

“Hüseyinde vazosunun en alt frizinde yerel fırtına tanrısının boğaları, vazonun kulplarının arasında dört ayrı sahnede gösterilmiştir. Esasen kabartmalı vazolarda kulplar arasında birden fazla yan yana düzenlenmiş boğalar Anadolu tasvir sanatına yabancı değildir. Eski Hitit kabartma sanatında boğalar çoğu kez kurban edilmek üzere götürülürken ya da diz çökmüş vaziyette tasvir edilmiştir. Hüseyinde’ nin küçük vazosundaki boğa da, tören sonunda Fırtına Tanrısına kurban edilmek üzere götürülmektedir (Yıldırım, 2006: 342).”

Kaynak: Yıldırım, 2006: 364

Şekil 4.34: 1. Frizdeki siyah renkli boğa.

Kaynak: Yıldırım, 2006: 364

Şekil 4.35: 1. Frizdeki kırmızı renkli boğa.

“Hüseyinde vazosunun dikey kulplar arasında betimlenen 2. frizi, birbirini izleyen dört ayrı sahne halindedir. Frizlerde tanrıya sunulmak üzere götürülen hayvanlar ve müzik eşliğinde tapma sahneleri yer almıştır. İlk sahnede, sunu amacıyla bir hayvan getiren ve elinde şişe biçimli bir kap taşıyan bir erkek figürü betimlenmiştir. Hayvanın bir kısmı eksik olmakla birlikte,

ayakların toynakların şekli daha çok geyik ya da karaca cinsi bir hayvanı akla getirmektedir. Hayvan olasılıkla bir iple çekilmektedir. Hitit sanatından tanıdığımız üçgen kuyruklu kısa elbise giymiş erkeğin giysisi yeni özellikler taşımaktadır. Uzun kollu elbisenin ön kısmı, birbirinin üzerine gelecek tarzda tasarlanmış ve sol ön parçanın alt kesimi yuvarlatılmıştır. Kısa elbiselerin bu tipine, kabartmalı vazolarda ilk kez rastlanmaktadır. Vazonun 2. Frizinin ikinci sahnesinde, bir ipe bağlı alageyiği götüren erkek figürü yer almıştır. Kabartmalı vazolarda av sahnelerinde ya da koruyucu tanrı ile birlikte gösterilen alageyik tasvirlerine rastlanmıştır (Yıldırım, 2006: 343).”

Kaynak: Yıldırım, 2006: 365

Şekil 4.36: 2. Frizin ilk sahnesi.

Kaynak: Yıldırım, 2006: 365

Şekil 4.37: 2. Frizin ikinci sahnesi.

“Ancak, bir refakatçi ile birlikte geyiğin bir ipe bağlı olarak götürülmesi bu çağın kabartma sanatı için yeniliktir. Hüseyindede vazosundaki geyik, yazılı belgelerde de belirtildiği gibi, sunu için götürülmektedir. Geyiği götüren şahıs, olasılıkla kült görevlisidir. Yazılı belgeler, mabetlerdeki ev hayvanları içinde geyiğin de bulunduğunu anlatmaktadır. Bu sahne, ilkbahar bayramlarına ait bir metinde anlatıldığı gibi, geyiğe libasyon yapılması da akla gelebilir (Yıldırım, 2006: 344).”

“Üçüncü sahnede koç götüren bir erkek figürüyle, önlerinde dua jestiyle iki figür bulunmaktadır. Yazılı belgelere göre koç, kurban hayvanları içinde sıkça anlatılmakta ve boğa ile birlikte hava tanrısına sunulan hayvanlardan birini teşkil etmektedir. Sahnenin önündeki alayın başında bulunan şahıs, İnandiktepe vazosundaki şahısla aynı frizde ve tören sıralamasında aynı yerde gösterilmiştir. Başları diademli, aynı tipte elbiseler giymiş bu figürlerin yüksek rütbeli şahıslar (ikinci derecede tanrı veya başrahip) olduğu düşünülmektedir. Vazolarda dua jestinde gösterilen bu figürler, arkalarında yer alan ikinci derecede önemli şahısları (kral, prens ya da rahip) tanrı huzuruna çıkarmak

üzere refakat etmektedir. İkinci frizin son sahnesi İnandıktepe vazosunun ikinci frizindeki oturan tanrı önünde müzik ve sunu sahnesinin benzeridir. Hüseyinde sahnesi kısmen kırık ve eksik olmakla birlikte, İnandıktepe vazosuna göre tamamlamak mümkündür. İlk figür lir çalan bir müzisyeni temsil etmektedir. Fizyonomisine göre yaşlı bir adamı temsil eden müzisyen, yürür vaziyette taşıdığı liri, tek elle çalmaktadır(Yıldırım, 2006: 344).”

Kaynak: Yıldırım, 2006: 366

Şekil 4.38: 2. Frizin üçüncü sahnesi.

Kaynak: Yıldırım, 2006: 366

Şekil 4.39: 2. Frizin son sahnesi.

“Sahnedeki bir taht ya da iskemle üzerinde oturan tanrı kısmen eksiktir. Hüseyinde örneğindeki tanrı, İnandıktepe’deki tanrının aksine arkalıklı bir sandalye üzerinde oturmaktadır. Tanrının uzun elbisesinin, kolunun üzerinden aşağıya inen yen/şal ucu, kabartmalı vazolarda ilk kez görülmektedir(Yıldırım, 2006: 345).”

“2.Frizin hemen üzerinde, vazunun en geniş ve gösterişli frizini oluşturan 3. Bölüm yer almıştır. 16 cm. yüksekliğindeki bu friz aynı zamanda ana temanın ve merkezi sahnenin işlendiği bölümdür. Müzisyenlerin önünde iki uzun giysili figür yer almıştır. Öndeki uzun giysili figürün sağ eliyle tuttuğu ve omzunda taşıdığı obje, Hitit krallarının taşıdıkları lituus ya da kalmus’ a benziyor. Objeyi asa ya da kıvrık baston şeklinde de değerlendirmek mümkün. Bir kült objesi taşıyan kadın uzun ve siyah elbiselidir(Yıldırım, 2006: 345).”

Kaynak: Yıldırım, 2006: 367

Şekil 4.40: 3. Frizdeki rahip/tanrı ve kült eşyası taşıyanlar.

“Kült objesi taşıyan kadının önündeki alayda eğri kılıç taşıyanlar var. Kılıç taşıyan erkeklerin biri uzun diğeri daha kısa gösterilmiştir. Hüseyinde vazosunun 3. Frizindeki en ilginç ve önemli sahne, yatak sahnesidir. Ahşap ayaklı ve kumaş örtülü yatakta, biri siyah elbiseli ve başı örtülü, diğeri krem renkte elbiseli iki kadın gösterilmiştir. Kıyafetlerine göre iki figür de kadındır. Krem renkte elbiseli kadın, bir elinde tuttuğu kap ve diğeri elinde tuttuğu fırça benzeri bir objeyle diğeri kadının (ki tanrıça ya da kraliçe olmalı) süslenmesine yardım etmektedir. Yatağın yanındaki erkekte (tanrı ya da kralı temsil etmeli) ellerini yukarı kaldırmış küçük bir kabı onlara uzatmaktadır. Bu sahnede tanrıların kutsal evliliğe hazırlığı vurgulanmak istenmiş olabilir(Yıldırım, 2006: 346).”

Kaynak: Yıldırım, 2006: 367

Şekil 4.41: 3. Frizde kılıç taşıyanlar ve mabet.

Kaynak: Yıldırım, 2006: 368

Şekil 4.42: 3. Frizdeki yatak sahnesi.

“Vazonun en üst frizinde yer alan figürlerin bazıları eksik olmakla birlikte bunlar, sahnenin bütünündeki olayları anlamamıza engel değildir. Sahnenin konusu, müzik ve eğlence dışında İmandıktepe’ nin 4. Frizinden farklıdır. Frizde, akrobatlara ve kutsal birleşme sahnesine yer verilmemiştir. Açılıma göre ilk figür bitik vazosundaki gibi sırtında yuvarlak ağızlı iri bir testi

taşıyan erkek figürüdür. İlk figürün önünde olasılıkla karaca cinsi bir hayvanın yalnızca arka ayağı korunmuştur. Sonraki sahnede, bugünkü kağnyaya benzer bir araba gösterilmiştir. Yüklü kısmının üzeri örtüyle kapatılmıştır. Kasanın içindikilerin alelade eşyalar olmadığını, fırtına tanrısı kültüyle bağlantılı kutsal eşyalar olduğunu düşünmek gerekir. Arabanın arkasında iki kadın var. Arkadaki kadın olasılıkla rahibe, elinde sadece sap kısmı korunmuş bir obje tutuyor. Kadının uzun bir başlığı var. Diğer siyah elbiseli kadının (olasılıkla tanrıça) baş kısmı eksik (Yıldırım, 2006: 347).”

Kaynak: Yıldırım, 2006: 368

Şekil 4.43: 4. Frizdeki kült eşyası taşıyanlar ve kağnyı.

“4.friz İnandıktepe gibi müzisyenlerin en bol olduğu frizdir. Sahnede saz çalan iki erkek figürü ile zil çalan bir kadın eşliğinde oynayan kadınlar betimlenmiştir. Kadın dansçılar, elleri yukarıda, olasılıkla parmaklarıyla şakırdatarak oynamaktadır. Friz, bir önceki ana sahnedeki törenin müzik ve dans eşliğinde kutlanmasını yansıtmaktadır. Hitit tasvir sanatında çalpara/ zil çalan müzisyenlerin ilk örnekleri kabartmalı vazolardaki alaylarda betimlenmiştir (Yıldırım, 2006: 348).”

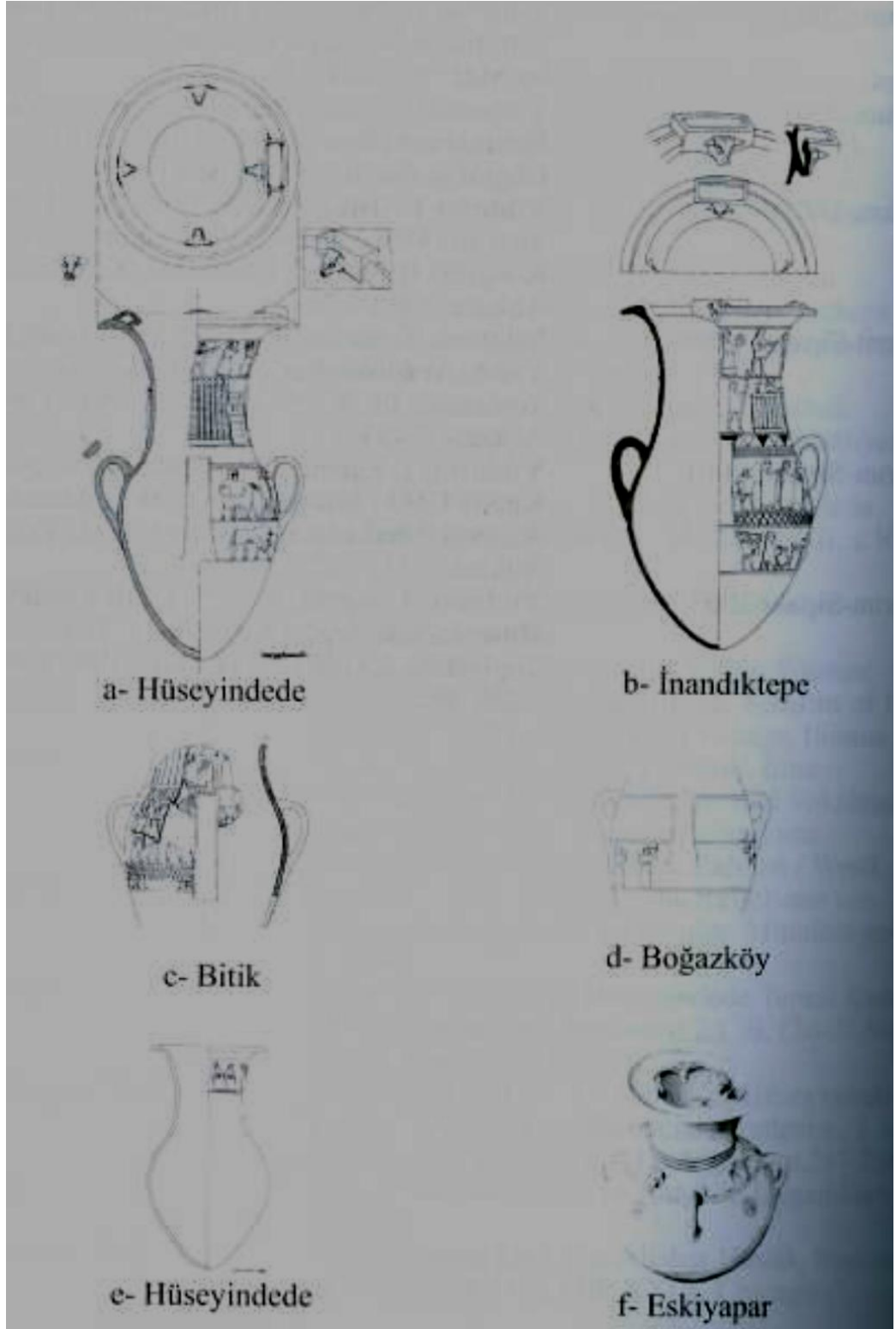
Kaynak: Yıldırım, 2006: 369

Şekil 4.44: 4. Frizdeki arabayı çeken şahıs ve müzisyen.

Kaynak: Yıldırım, 2006: 369

Şekil 4.45: 4. Frizdeki müzisyenler ve kadın dansçı.

Kaynak: Yıldırım, 2006: 356

Şekil 4.46: Eski Hitit Çağı'na Tarihlenen Kabartmalı Vazolardan Örnekler.

Ankara/ Bitik Vazosu (İ.Ö. 1600 sıraları); “ Hamuruna çok ince kum taneleri karıştırılmıştır. İçi düz ve soluk kırmızı renkte olup çark izleri bellidir.Vazo, yukarıdan ikincisi üçlü olmak üzere, altı kabartmaşeritlebeş kısma bölünmüştür. Bunlardan insan kabartmalarıyla doldurulan üçü daha geniş, boya ile nakışlanan ikisi daha dardır. İlk iki kabartmalı kısım birbirinden ayıran boyalı sahanın zemini kremle astarlandıktan sonra, kahverengimsikırmızı şeritlerle ve baklava dilimleri meydana getirmek üzere,boyanmıştır. Kulp bu kısmın yarısı üstüne, boya sürülmeden önce, yapıştırılmıştır.3.5 cm. enindeki bu şeridi, 1.5 cm. genişliğindeki yivli kısım takip eder. 3 cm. genişliğindeki boyalı ikinci sahanın süsleniş tarzı, ilkininaynıdır. Kulpun alt kısmı, bu şeridi kapatacak şekilde, yapıştırılmıştır (Özgüç, 1958: 2).”

Kaynak: <http://arkeolojia.blogspot.com.tr/2013/11/hitit-uygarlg-sanat-1-hittite-art.html>

Şekil 4.47: Bitik Vazosu.

Kaynak: <http://www.envanter.gov.tr>

Şekil 4.48: Bitik Vazo detay 1

“Kabartma halindeki bütün figürler,vazonunkinden ayrı, iyi elenmiş, daha ince çamurdan yapılmış ve ondan sonra vazonun kertiklenmiş cidarı üstüne yapıştırılmıştır. Bu ameliye, çamurlar yumuşak iken yapıldığından parçaların birbirine, kolayca,kaynaması temin edilmiştir (Özgüç, 1958: 2).”

“Birinci sahne vazonun boynu üstüne tasvir edilmiştir.Bu sahnenin mevzuunu, büyükçe bir kerpiç binanın dış duvarlarının bir kısmı ile aynı binanın sağyarisını teşkil eden balkonu altına tekabül edenönü açık bir kısmında karşı-karşıya oturan iki figür ve onlara arkasındönmüş durumda, sağa doğru yürüyen bir kadın temsil etmektedir. Çerçeveninsağında ve krem renkli uzun elbisesi topuklarına kadar inen kadının,ancak, belden aşağısı korunmuştur. Kırmızı renkli, madenî, yassıve geniş kemeri cepheden yapılmıştır. Alt kısmı düz etekliğin arkadakiyirtmacı, kırmızı, kalırı bir şerit halindedir. Kırmızıya astarlanmış ayakkabısınınucu yukarıya kıvrıktır. Vazoda uzun elbisenin kemerli tipini,yalnız, bu örnek temsil etmektedir (Özgüç, 1958:3-6).”

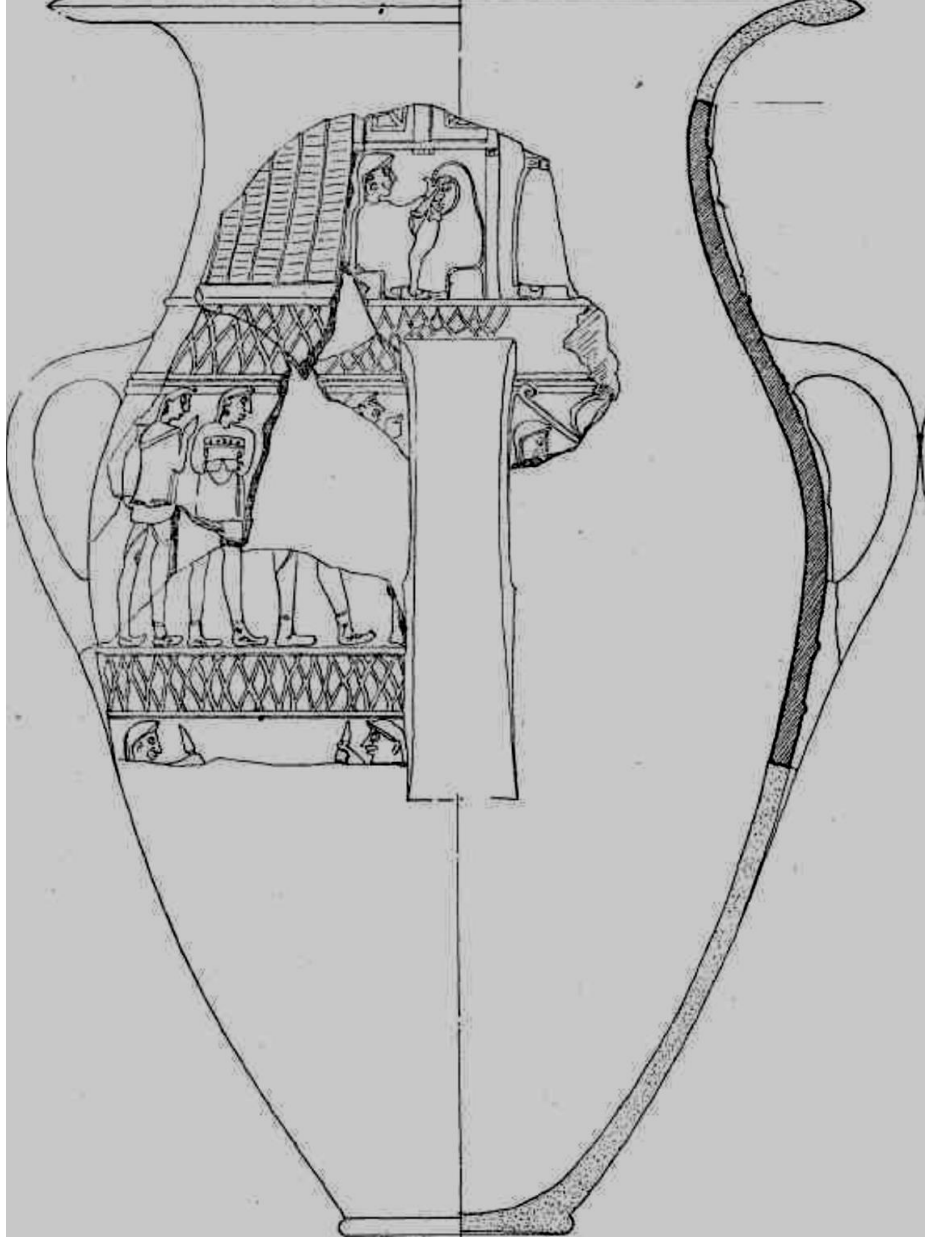
“Bitik vazosunda gördüğümüz baş sahne, kutsal evlenme tasvirinin dünya tarihindeki en eski örneğidir. Güvey yüz görünümü sırasında gelinin duvağını açıyor ve ona bir kadeh içki sunuyor. Vazodaki kutsal şölen büyük olasılıkla soylu bir çifte, örneğin bir prense ve prensese aittir. Ancak Hitit dininde kutsal evlenme, özünde, erkek baş tanrı ile ana tanrıça arasında olmuştur. Şöyle ki: Hititlerden önce Anadolu²¹ da tanrı ana egemendi, erkek tanrılar arka sırada yer alıyordu. Yarımada Hint-Avrupa dili konuşan Hititler gelince bu durum değişti çünkü onların baş tanrısı bir erkekti (Akurgal, 2005: 131).”

“Nitekim bitik vazosunda ve daha başka örneklerde gördüğümüz gibi erkek, Hititlerde de önemli olarak bilinen sağ yönde, kadın ise sol yönde yer almaktadır. Kadının solda erkeğin ise sağda yer alması biçimindeki bu “Hitit Protokolü” Anadolu’ da Roma Dönemine değin süregitmiş, ondan sonra da Avrupa’ ya geçmiş ve oradan günümüze değin yaşamıştır (Akurgal, 2005: 131).”

“En alttaki üçüncü sahnenin üst kısmından yalnız küçük bir parça korunmuştur. Bunda 7 cm. aralıkla, karşı-karşıyaduran iki erkekkabartması görülür. Bunlar ileri uzatılmış ellerinde ve yüzleri hizasındakırmızı renkli, sivri uçlu birer hançer veya bıçak tutmaktadır. Siyahaboyalı saçlarının ön kısmı, şapka güneşliğini andıracak şekilde, hafifçe,yukarı kalkık bir çıkıntı halindedir. Bunlar küpesizdir (Özgüç, 1958: 7).”

“Büyük parçaya yapıştırılmayan üç parçadan en irisi vazonun 2-3.kısmına ve boya ile nakışlı ikinci şeridine aittir. Belden aşağısı korunmuşolan üstteki şahsın elbisesi, ayak kapları adım atış tarzı, yukarıda ikincisahnedede tasvir ettiğimiz erkeklerden farksızdır. Küçük bir kalıntı, bununda sırtında bir şey taşıdığını tahmin ettirmektedir. Bu, ikinci sahnenin yeri belli olmayan yedinci erkek kabartmasını temsil etmektedir. Vazonunsonuncu tasvirli sahnesine ait olan ve çalpara çalan küpeli şahısprofilden işlenmiştir. Bunun da saçları siyaha boyalı; yüzü, elleri kırmızı;çalparası, elbisesi krem renklidir. Boya ile nakışlı şeridi ve yivleri korunanikinci parçanın, boyalı birinci sahaya aidiyeti muhakkaktır. Hangi kısmaait olduğu bilinmeyen sonuncu parçada başı profilden gövdesi cephedenyapılmış küpeli bir erkek kabartması vardır.

Bunun üslûbu ve rengi diğerlerinden ayrılmamaktadır. Parçanın kenarındaki ufak bir el kalıntısının da dua jestinde tasvir olduğunu ve diğer kolunun da, bir şey taşırmış gibi, arkada tutulduğunu göstermektedir. Bu bakımdan biz bununda ikinci sahneye ait olduğunu tahmin ediyoruz (Özgüç, 1958: 7).”

Kaynak: Özgüç, 1958: 4

Şekil 4.49: Bitik vazo detay 2

Çankırı / İnandıktepe Vazosu:“Kabartmalı motiflerin frizler halinde üzerine yerleştirildiği İnandık Vazosu, İnandık Höyüğü’ndeki yerleşmenin tarihini ve halkının yaşantısını aydınlatması açısından önemli bir buluntudur. İnandık Vazosu, Asur Ticaret Kolonileri Çağı’na geçişte, Eski Hitit Çağı ve devamındaki yaşam biçimi için tipik bir örnek teşkil etmektedir. Tek bir nesneden; o çağdaki inançlardan, kültürden, yaşam şeklinden söz edilebilmesini sağlamaktadır. Bu anlamda oldukça önemli bir buluntudur (Wikipedi, 2015).”

“Dış yüzü kabartmalı ve renkli olan bu vazonun üzerindeki kabartmalı motifler tek tek incelendiğinde, her bir figürün ve motifin birbirini tamamlar nitelikte olduğu ve bütün olarak kutsal bir töreni, büyük olasılıkla dini bir evlilik törenini, yansıttığı görülmektedir. Vazodaki figürlerin hemen hepsi tören için bir şeyler yapmaktadır. En alttan üste doğru çıkılacak olursa ilk frizde çanak çömlek hazırlayan erkek figürü, bir Tanrı ve dua eden figürler görülmektedir. Bu belli bir inanca sahip olduklarının göstergesidir. Bunların dışında lir çalan erkek ve yemek hazırlayan kadın figürlerine de rastlanmaktadır. İlk frizdeki figürlerden yola çıkarak erkek ve kadınlar arasında bir iş bölümü olduğundan söz edilebilir. II. frize bakıldığında bir boğa heykeli ve boğayı hançerleyen bir erkek figürü göze çarpmaktadır. Kutsal törenlerde kurban kesmenin o zamanlardan gelen bir gelenek olduğunun göstergesi olması açısından önemli bir ayrıntıdır. Tanrı ve dua eden figürler II. frizde de vardır. Ayrıca Tanrı’ya içki sunan erkeğin elindeki gaga ağızlı testiden yola çıkarak kaplarını hayvan figürleriyle süsledikleri söylenebilir. Yine içkinin Tanrı’ya sunulması da içkinin kutsal bir önem ifade ettiğini göstermektedir. III. frizde görülen kutsal izdivaç yatağı üzerinde oturan tanrı ve tanrıça figürleri, vazodaki kabartmaların kutsal bir evlilik törenini anlattığını kanıtlar niteliktedir. Kerpiçten yapılmış mabet de o çağda o yerleşimde mimarının ne şekilde olduğunu örnekleyebilir. Bu frizde ellerinde kılıç tutan erkek figürleri de görülmektedir. Bu da savunmanın da ön planda olduğunu gösterir. *Son* frizde, en sağda, erkek ve kadının erotik pozda tasvir edildiği bir sahne göze çarpmaktadır. Burada neslin devamı için üremenin önemli olduğuvurgulanmaktadır denebilir. Aynı frizde birkaç tane akrobat çeşitli

gösteriler yapmaktadır. Eğlenceye ne kadar önem verildiğinin bir göstergesidir. Aynı şekilde tüm frizlerin hepsinde görülen lir ve çalpara çalan figürler de müziğin ve eğlencenin o dönemlerdeki önemini gösterir niteliktedir (Vikipedi, 2015).”

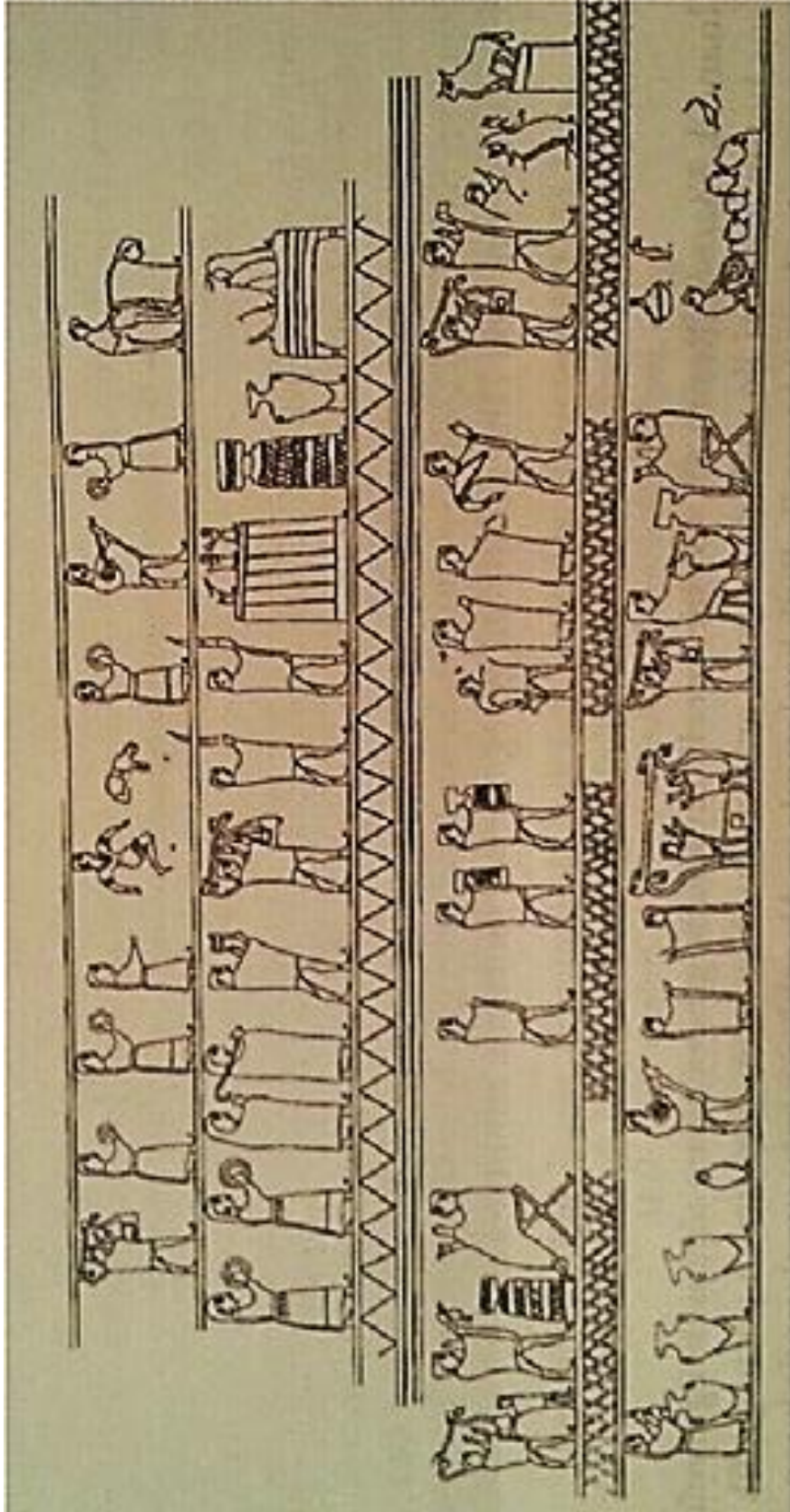
Kaynak:<http://tarihvearkeoloji.blogspot.com.tr/2014/09/hititlerde-kadin.html>

Şekil 4.50: İnandık Vazosu

Kaynak: Akurgal, 2005:134

Şekil 4.51:İnandık vazosu detay.

Kaynak: Akurgal, 2005:134

Şekil 4.52:İnandik vazosu kabartmaları.

4.3.5.Doğu Anadolu Tunç Çağı Seramiği

“Doğu Anadolu’nun dağlık kütlesi, bölgenin güney ile olan ilişkisini kesebilecek kadar görkemli dağ sıralarına sahiptir. Buna karşılık Fırat Vadisi ya da bu vadiyidoğal geçit olarak kullanan kültürlerin kuzeye Yukarı Fırat Bölümü’ne kadarçıkabildiği görülmektedir. Bundan dolayı, Son Kalkolitik Çağda, DoğuAnadolu’nun özellikle güney kesimlerinde, Fırat Vadisi boyunca yer alanovalarda, Güneydoğu Anadolu Bölgesi kültürlerine paralel bir gelişimİzlenmiştir. Malatya Elazığ Ovaları’nda, koyu yüzlü ve saman yüzlü malörneklerinin yanısıra Mezopotamya kökenli, açık renkli, çark yapımı incemaldan (Uruk malı) kapların görüldüğü Son Kalkolitik Çağın sonunda Uruk’lukolonistlerinArslantepe gibi bazı önemli yerleşmelerini yurt yeri olarak seçip,çevredeki ham madde kaynaklarını kullandıkları anlaşılmaktadır (Harmankaya ve Erdoğan, 2002: 7-41).”

“Karaz ya da Kırmızı-Siyah açıklıkaplara sahip olan kültürün çıkışında çeşitli varsayımlar ileri sürülmektedir.Bunlar arasındaki bir varsayım kültürün Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dakiKoyu Yüzlü Açıklı malı kullanan kültürlerden geliştiğidir. Diğer bir varsayımise Kura-Aras havzasından gelen bir göçün Anadolu’ya beraberinde kendi kültürözelliklerini taşıdığıdır. Bu göçün delili yukarda anlatıldığı gibi Arslantepe’deortaya çıkmıştır. Bu yerleşmenin VIA tabakasındaki kenti yok eden göçerlerinberaberlerinde Siyah-Kırmızı açıklı (Karaz) mal türünden kapları getirdiklerisaptanmıştır. Elazığ Tepecik/Makaraz Tepe ise bu ilişkileri daha somut halegetirebilecek özellikler taşımaktadır. Kalkolitik Çağ’ın sonunda hem Karazmalı, hem Uruk malı, hemde İç Anadolu Bölgesi mallarının beraber kullanılmasıKaraz kültürünün bu bölgeden doğduğu ihtimalini de ortaya koymaktadır (Harmankaya ve Erdoğan, 2002: 7-41).”

Transkafkasya’da ise kültürün İTÇ I evrede ortaya çıktığı iddia edilmektedir. Buşekilde İTÇ I evresinde, kuzeydoğu sınırı Trankafkasya, güneydoğu sınırıUrmiye Gölü, kuzey sınırı Karadeniz Dağları, doğu sınırı Sivas Yöresi olan birkültürün yayılımına tanık olunmuştur. İçi dışı siyah, kahverengi veya kırmızı yüzey renginde, olağanüstü açıklanmış olan bu çanak çömleklerin görüldüğü bukültür, Kura-Aras, Erken Transkafkasya, Karaz,

Siyah-Kırmızı Açıklı çanakçömlek, KhirbetKerak Kültürü gibi adlarla anılmaktadır. Bu çanak çömlek maltürünün hiç değişmeden tüm Doğu Anadolu Bölgesi'nde İ.Ö. 2. bin yılınınbaşına kadar devam edegeldiği görülmektedir (Harmankaya ve Erdoğan, 2002: 7-41).”

İTÇ I evresindeMalatya Elazığ ovalarında, Elazığ Pulur Sakyol, Tepecik, Norşuntepe, Korucutepe, Tülintepe, Taşkun Mevkii, Malatya Arslantepe, Pirot Höyük gibi yerleşme yerlerinde köy ve kentlerin kurulduğu saptanmaktadır.Doğu Anadolu'nun kuzey kesiminde Erzincan ve Erzurum ovalarında da,Ardahan yöresinde, Muş Ovası'nda Karaz kültürünün hakim olduğugörülmektedir. Erzurum Ovası'nda önceden kazılmış olan Karaz, Pulur veGüzelova yerleşmelerindeki tabakalanmayı Sos Höyük kazısı sınavacaktır. SosHöyük kazısında İTÇ I. evre olarak tanımlanan tabakada MÖ 3.000-2.800 yıllarıarasında Karaz/Kura Aras malı dışında Gürcistan Sioni kültüründeki çanakçömleklere benzeyen maldan kaplar da ele geçmiştir. Doğu Anadolu Bölgesi'ninGürcistan ile ilişkisi böylece kesinleşmiştir, Doğu Anadolu Bölgesi'nin doğukesiminde Van Gölü çevresinde de Karaz Kültürü öğeleri görülmektedir. Buradagerçekleştirilen ve daha çok Urartu Dönemi ağırlıklı kazılarda, İlk Tunç Çağıevrelere ayrılmadan sunulmaktadır. Bölgenin gerek kuzeyindegerek doğusundaMezopotamya kültürlerinin etkisi görülmemektedir(Harmankaya ve Erdoğan, 2002: 7-41).”

İlk Tunç Çağı I. evrenin başında, Ia evresinde, Mezopotamya kökenli UrukKültürü'nün bu bölgeye yayılımı devam etmektedir. Uruk'lular büyük olasılıklaAnadolu'nun doğal kaynaklarına ulaşmak için Anadolu içlerine kadar uzanarakbazı yerlerde koloni kasabaları kurmuşlardır. Hassek Höyükyerleşmesi buna eniyi örnektir.Bu yerleşme Son Kalkolitik Çağda başlayıp İTÇ I evresinde dedevam etmiştir. Uruk Kültürünün İTÇ IA evresisonunda bitişi ile Mezopotamya'daki JemdetNasr* Kültürü yöreye hâkimolmuştur. Yörede en çok kullanılan mal türü, Basit yalın mal ile Saklı astarbezemeli maldır. Saklı astar malın bir alt grubu, saklı astar bezemeye ilaveolarak yapılan kazı/çizi ve baskı bezemeli maldır. Saklı astar

*JemdetNasr kültürü, Aşağı Mezopotamya' da kabaca İ.Ö. 3100- 2900 tarihlerinde varlık gösteren bir kültürdür.

bezemenindiyagonal hatlı olanları İTÇ I. evrenin erken dönemlerinde görülmektedir. Yalınbasit mal birçok yayında ince yapım, standart ware ve Einfacheware adları ilede geçmektedir. Yörede “*cymarecta*” adı verilen (“S” biçimli) kap profili yinebu evreye özgüdür. Ayrıca Orta Fırat havzası kültürleri için Metalik mal adıverilen taşlaşmış özlü mal türünden de kaplar bulunmaktadır. (Harmankaya ve Erdoğan,2002:7-41)

Karaz;“Karaz çanak çömleğinde asıl karakteristik unsur, bezemedir.Bu çanak çömlekgeleneğinde üç ana tipte bezeme söz konusudur; “kabartma bezeme”, “kazıma bezeme ve “baskı-oluk bezeme”dir. Bezemeunsurunda bölgesellikten söz edilebilir. Erken dönemin tipik özelliği olarak görülen, zengin vekalın kabartma bezemenin en güzel örnekleri Kuzeydoğu Anadolu, Gürcistan veErmenistan’daki birçok merkezde görülmektedir. Malzememizde ve Van Gölü Havzasıgenelinde ise bu tip bezemede en çok görülen bezeme örnekleri ise kıvrımlı çift spiraller köşeli sarmallar, paralel doğrular arasında geometrik bezeme örnekleri kültür içintipik bir uygulamadır Kabartma ve kazıma bezeme Karaz çanak çömleğininin özel bezeme türleridir. Karaz çanak çömleğinde bir diğer önemli bezeme tekniği “kazımabezeme”hemen hemen tüm Karaz coğrafyasında karşımıza çıkan bir tekniktir.Kültürün daha çok geç evresinde yaygınlaştığı düşünülen bu tip bezemeye malzememizarasında ve kültürün yayılım gösterdiği Kuzeybatı İran’daki yerleşimlerde ve Van GölüHavzası Bölgesi yerleşimlerinde, Elazığ ve Malatya Bölgesi yerleşimlerinde görmemizmümkündür. Bir diğer bezeme tekniği ise “baskı-oluk”bezemesidir. Baskı oluk bezeme ETÇ I’dan ETÇ III dönemine kadar karşımıza çıkmaktadır.“Dairesel oluk” ve “oluk” bezeme, bu bezeme türünün ilk çeşitlenmesidir. Van ve Muş bölgesiyerleşimlerinde bu tekniğin yaygın olarak kullanıldığını görmekteyiz (Yiğitpaşa ve Can, 2012: 281).”

“Bezeme repertuarında iki ana şablon öne çıkmaktadır. Birincisi stilize olmuş doğalmotiflerden oluşan bezeme, diğeri ise geometrik motiflerdir. Bu bezeme geometrik şekillerde;paralel düz ve dalgalı hatlar, spiraller, konsantrik daireler ve karmaşık geometrik şekillerdenoluşmaktadır. Doğal motiflerde bitki ve hayvan motifleri yer almaktadır. (Yiğitpaşa ve Can, 2012: 281).”

5.BÖLÜM SONUÇ

İlk Neolitik yerleşmelerin bulunduğu Güney Anadolu'da, Kalkolitik çağlarda da köy hayatı devam ederken, Doğu, Batı ve Orta Anadolu bölgelerindeki yerleşmeler genellikle kalkolitik çağda kurulmuştur. Bu bölgelerde görülen kültürlerde zaman bakımından da fark vardır. Örneğin, batı Anadolu'daki Erken Bronz çağının en eski safhasının Orta Anadolu Kalkolitik kültürünün geç safhasına denk geldiği kabul edilmektedir. Bundan başka bu bölgelerde Doğu, Güney ve Güney-Batı Anadolu boyalı seramik geleneği görüldüğü halde, Orta, Kuzey-Batı ve Kuzey Anadolu'ya bu devirde bu gelenek girmemiştir. Buna Güney ve Orta Anadolu bölgelerini birbirinden ayıran Toroslar sisteminin varlığı sebep gösterilmiştir. Fakat Kilikya Ovası ile Kuzey Suriye arasında da Amanoslar olmasına rağmen, IV. Binyılda bir kültür alışverişi vardı ve Güney Anadolu Kalkolitik kültürü, Mezopotamya'nın Halaf, Hassuna, Samarra gibi çağdaş kültürlerinin etkisi altında kalmışlardı. Fakat Anadolu'nun kalkolitik çağdaki boyalı seramik geleneği Mezopotamya'nın taklidi değildir. Aksine gelen etkiler Anadolu halkının kültür ve birikimiyle "Anadolulu" denilen bir kimlik kazanmıştır. Mesela, Mezopotamya kalkolitik kaplarında kulp görülmediği halde, Anadolu'da Mersin Neolitik kaplarında kulp yapma geleneği vardır. Alishar, Alacahöyük Kalkolitik tabakalarında ise yeni bir kap şekli olan ayaklı meyvelikler vardır.

IV. Bin yılda Batı Anadolu'da boyalı seramik kültürünün yokluğuna sebep olarak bu bölgede henüz yerleşik hayatın başlamamış olması gösterilmiştir. M.Ö. IV. Binyılda Anadolu'da kalkolitik özellikte bir kültür vardır. Bazı yerlerde dört, bazı yerlerde üç aşamada gelişen bu kültür, bölgesel farklılıklara rağmen, hayat seviyesi bakımından birliktelik göstermekteydi. Bu devir Anadolu halkı, tarımla yaşamını sürdürdüğü için, ekip biçmeye elverişli buldukları su kenarlarında köyler kuruyorlardı. Bu devirde maden henüz çok kıymetli ve nadir olduğundan kap-kacak imalinde genellikle maden kullanılamıyordu. Böylece maden işçiliği ile rekabet etme gereği duyulmadığından seramik ürünler çok özenli yapılmamıştır. Bundan dolayı bu devirde Anadolu sanatında, Mısır ve Mezopotamya Kalkolitik kültürlerinde olduğu gibi gelişmiş ürünler yoktur.

“İ.Ö. 1000’litalarihlere kadar Anadolu’da seramik kapların yüzey tasarımları” adlı bu tez çalışmamda İ.Ö. 1000’li yıllara kadar seramik kapların yüzey bezemelerinin nasıl bir değişim ve gelişim izlediği, kültürler içerisindeki yeri ve önemi, arkeolojik veri ve örnekleriyle araştırılmıştır.

Seramiğin ilk ortaya çıktığı tarih olarak bilinen neolitik çağdan itibaren ihtiyaç doğrultusunda, kaba bir seramik çamurundan ve elde üretilen sade tek renkli seramik kaplar, zamanla yerini o günün şartlarına göre, kazıma, dolgu, kabartma gibi farklı tekniklerde ve renklerde motiflerle süslenmiş kaplara bırakmıştır. Tunç Çağı’nda çömlekçi çarkının icadıyla birlikte kaplar çarkta üreilmeye başlanmış ve üzerindeki tasarımlar daha içsel ve estetik boyutlar kazanmıştır. İnsanlar bu kapların üzerine doğa olaylarını, inançlarını, korkularını işlemişlerdir. Ayrıca kültürel olayları (tanrılara sunulan adaklar, evlilik törenleri, şölenler, cinsellik birleşme sahneleri vb.) savaş sahneleri, hayvan motifleri ve kabartmalarla donatılmış tören kapları yapmışlardır. Bu kaplar üzerindeki motifler ardiardına resmedilerek adeta bir film şeridi görüntüsü vermektedir. Geometrik motiflerle süslü olan kaplar üzerindeki görseller günümüzde modern olarak adlandırdığımız çizimlerle oluşturulmuş formları andırır.

Çalışmanın içeriğine yönelik araştırma sürecinde ortaya çıkan sonuç şu şekildedir; Günümüze kadar ulaşan seramiklerin önemi sadece arkeolojik eser olmakla kalmıyor, buldukları bölgenin sosyal ve kültürel yapılarına ışık tutmakta ve dolayısıyla geçmişten geleceğe kaynak oluşturmaları nedeniyle de büyük önem taşımaktadır. Bu yüzden bu konu üzerindeki çalışmaların ve araştırmaların genişletilmesi ve desteklenmesi kültürel mirasın geleceğe taşınması bakımından oldukça önemlidir.

Eski çağlardan günümüze ulaşan seramik kapların ve yüzey bezemelerinin çeşitliliği, görsellerinin zenginliği bu kapların geniş dönemlere ait bir yelpazeyi kapsadığını göstermektedir. Bu yüzden seramik kapların değişik biçimleri ve üzerindeki bezemeler ile günümüzde birçok sanat dalına, bilhassa seramik sanatına çıkış noktası oluşturmuş ve birçok sanatçıya da esin kaynağı olmuştur.

KAYNAKÇA

• Kitaplar

- Akurgal, E. (2005). Anadolu Kültür Tarihi.17. Baskı. Ankara: TÜBİTAK
- Anadol, A. (Ed). (2011). Karşıdan Karşıya M.Ö. 3. Bin’deKiklad Adaları ve Batı Anadolu. İstanbul: Çağatay Anadol Kitap Yayınevi Ltd. Şti.
- Arcasoy, A. (1988). Seramik Teknolojisi. İstanbul: Güzel Sanatlar Fakültesi Yayın No: 2.
- Caneva, I. , Köroğlu, G. (2010), Yumuktepe Dokuz Bin Yıllık Yolculuk. İstanbul: Ege Yayınları.
- Güner, G. (1988). Anadolu’da Yaşamakta Olan İkel Çömlekçilik İstanbul: Ak Yayınları.
- Kınal, F. (1998). Eski Anadolu Tarihi. 4. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Peterson, S. , Peterson, J. (2009). Seramik Yapıyoruz. S. Çizer (çev.), İzmir: Karakalem Kitabevi Yayınları (orijinal baskı tarihi 2009).
- Turanî, A. (2011). Dünya Sanat Tarihi. 15. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

• Bildiri ve Makaleler

- Başgelen, N. (2006). Seramiğin Bulunup Geliştiği Anadolu’nun benzersiz Uygarlık Dönemi:Neolitik Çağ. Seramik Türkiye Dergisi 13, 108-113.
- Bostancı, O. ve Kolankaya Bostancı, N. ve Deniz, U.ve Oğuzhanoğlu, U. (2006). Erken Tunç Çağı Anadolu Ticaret Ağına Yeni Bir Katkı: Kula Bölgesinden Bir Grup Erken Tunç Çağı Seramiği. Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2005 Yıllığı. 19, 221-269.
- Çevik, N.S. (2009). Hacılar Antik Yerleşkesinde Bulunan Seramik Kaplar Üzerindeki Bezemelerin Plastik Açından incelenerek Artistik Yüzey Değerlendirmesinde Bireysel Etkileri. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi. 29. 2, 557-574.
- Gerritsen F. ve Özbal R. ve Thissen L. (2013). Barcın Höyük Marmara Bölgesi’nde Tarımın Başlangıcı. Arkeoloji ve Sanat.143, 51-66.
- Harmankaya, S. (1998). Türkiye Kalkolitik Çağı Araştırmaları Üzerine Bir

Değerlendirme. TAY - Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri. İstanbul Ege Yayınları. 3. 1, 7-14.

Harmankaya, S. ve Erdoğan, B. (2002). Türkiye İlk Tunç Çağı Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme. TAY - Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri.4a/4b: İlk Tunç Çağı, İstanbul: TASK Vakfı Yayınları.7-41.

Küçükbezci, H. G. (2012).Konya-Karaman Bölgesi Kalkolitik ve Erken Tunç Çağ Çanak-Çömlek Kültürü. Karadeniz Dergisi. 4.13, 63-95.

Özgüç, T. (1958). Bitik Vazosu. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi. 16. 1ve 2, 1-18.

Sipahi, T. (2000). Babaköy Mezarlığından Bir Grup Yortan Seramiği. Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1999 Yıllığı.93-110.

Tekin, H. (2005). Yeni Buluntuların Işığı Altında Anadolu'da Hassuna ve SamarraSeramiğinin Yayılımı Üzerine Bir Gözlem. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. 22.1, 183-202.

Yıldırım, T. (2006). Eski Hitit Çağı' na Ait Yeni Bir Kült Vazosu. Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2005 Yıllığı. 19, 339- 370.

Yiğitpaşa, D. ve Can, S. (2012). Van Müzesibuluntuları Işığında Van-Muş Bölgesinde Erken tunç çağı ve Karaz Kültürü. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. 5.20, 274-291.

• **İnternet Kaynakları**

Arcatürk, B. (2012). Toprağın Binlerce Yıllık Macerası. [Electronic Version] ActaTurcica, Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi. 4. 1: 1-17 <http://www.actaturcica.com/> (27 Ekim 2014)

Ahi Evran Üniversitesi Arkeoloji Bölümü (2010) Orta Anadolu Neolitik Kal-Kolitik<http://kirsehirarkeoloji.blogspot.com.tr> (11.09.2014)

[Anadolu'daki Uygarlıklar] [Anadolu'da İlk Yerleşimler] Hacılar (t.y.) <http://www.gateofturkey.com/section/en/423/7/culture-and-art-anatolian-civilizations-first-settlements-in-anatolia-hacilar> (29-10-2014)

Erman, D.O. (2012).Türk Seramik Sanatının Gelişimi:Toprağın Ateşle Dansı. [Electronic Version] ActaTurcica, Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi.4.1:18-33 <http://www.actaturcica.com/> (27 Ekim 2014)

Kırkağaç Kaymakamlığı (2014) Eski Çağda Kırkağaç <http://www.kirkagac.gov.tr> (19.08.2014)

Kültür ve Turizm Bakanlığı Anadolu Medeniyetleri Müzesi (2014) Kalkolitik
Çağ <http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr> (28-10-2014)

Utkan, M. S. (2012). Çatalhöyük. [Electronic Version] ActaTurcica,
Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi.4.1:51-61
<http://www.actaturcica.com/> (27 Ekim 2014)

Vikipedi (2014) Bakır Çağı <http://tr.wikipedia.org>(14.12.2014)

Vikipedi (2015) İnandık Vazosu <http://tr.wikipedia.org> (05.01.2015)

<http://tarihvearkeoloji.blogspot.com.tr>(05.01.2015)

<http://www.envanter.gov.tr>(05.01.2015)

<http://arkeolojidia.blogspot.com.tr>(05.01.2015)

<http://tr.m.wikipedia.org/wiki/halaf> (29.01.2015)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Mitanni#mediaviewer/File:Near_East_1400_BCE.png (29.01.2015)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Selma YILMAZ

1980 Çorum' da doğdu.Evli

E-mail: selmayilmaz@hitit.edu.tr.

İş Adresi: Hitit Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Çorum

Telefon (cep) : 0537 3464505

2007 Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi “Seramik Cam” bölümünden mezuniyet.

ÖDÜLLERİ

Kültür Bakanlığının düzenlediği, 2006 Aralık ayında 67. si düzenlenen Devlet Resim, Heykel, Seramik yarışmasında, seramik dalında İstanbul birincisi, başarı ödülü.

SERGİLERİ

2009 Çorum'da ilk kişisel seramik sergisi.

YABANCI DİL

İngilizce

İŞ TECRÜBESİ

Hitit Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Öğretim Görevlisi.